

Formerly Victimized Children, Present-Day Juvenile Offenders (A Criminological Inquiry into Juvenile Criminal Trajectories)

Dr. Shadi Azimzadeh

Assistant Professor, Department of Criminal Law & Criminology,
Faculty of Law, South Tehran Branch (ST. B), Islamic Azad
University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
Email: azimzadehshadi@gmail.com

Sara Salemi

M.A in Criminal Law & Criminology, Faculty of Law, Islamic
Azad University, South Tehran Branch (ST.B), Tehran, Iran.
Email: sarasalemi151@gmail.com

Abstract:

The vulnerability of children and the potential trajectory toward juvenile delinquency constitute enduring and critical challenges for contemporary societies. Given the heightened sensitivity of communities toward this age group, it is imperative to adopt intervention strategies calibrated to the developmental, psychological, and social conditions of children. Childhood represents a foundational period in human life; successful navigation of this stage typically promotes healthy psychosocial development in subsequent life phases and serves as a critical factor in preventing the emergence and consolidation of delinquent behavior.

This study aims to examine the extent to which adverse or stressful childhood experiences contribute to the progression of child victims of early-life harm into adolescent offenders, drawing on established criminological theories. Systematic identification of the conditions underpinning childhood victimization, as well as the factors sustaining persistent delinquency in juveniles, provides crucial insights into the etiology of enduring criminal conduct, facilitates the

Legal Innovation
Quarterly
Legal Innovation Research
Institute
Summer 2025, Volume 2,
Issue 2
www.journallir.com

identification of high-risk profiles, and informs targeted preventive interventions. Methodologically, the research employs a **descriptive-analytical framework**, utilizing library-based and document-driven data collection. The findings underscore the significant influence of social determinants—including exposure to criminalized environments during childhood, affiliation with delinquent peers, and parenting characterized by criminal or negligent behaviors—on adolescents’ proclivity toward delinquency. Moreover, the persistence of criminal trajectories is reinforced when maladaptive behavioral learning is extensive, the efficacy of social control mechanisms is weak, and formal responses are excessively stigmatizing. Under these conditions, juveniles are more likely to become entrenched in deviant pathways, rendering reintegration into conventional social structures increasingly challenging. This study contributes to the understanding of the interplay between childhood victimization and adolescent offending and highlights the need for **evidence-based interventions and legal frameworks** that mitigate the progression from victimization to delinquency, thereby promoting rehabilitation and social reintegration.

Keywords: child victimization, early-onset delinquency, juvenile offender, persistent juvenile offending, criminological theory.

Extended Abstract

The potential for adolescents to engage in delinquent conduct presents a significant concern for the criminal justice system, necessitating the timely identification of factors contributing to juvenile offending, the detection of early indicators of deviant trajectories, and the implementation of appropriate preventive and remedial measures. Criminological research has consistently illuminated the determinants of criminal behavior, equipping justice practitioners to recognize criminogenic factors and to employ both proactive and reactive interventions aimed at mitigating the escalation of juvenile delinquency. Among these determinants, childhood experiences are particularly salient, as the genesis of adolescent criminal behavior is often traceable to early-life exposure to adverse conditions and victimization. Adolescence constitutes a highly sensitive developmental stage, wherein psychosocial well-being and effective socialization significantly reduce the likelihood of engagement in criminal conduct. When childhood transitions are navigated healthily, the emergence and consolidation of delinquent behavior can be substantially mitigated. Conversely, deficits during this formative period may embed enduring criminogenic propensities. Individuals under the age of eighteen, by virtue of their developmental characteristics—such as limited social competence, reliance on parents and elders, and ongoing psychosocial maturation—remain particularly vulnerable. Their future trajectories are closely linked to the efficacy of governmental institutions, familial structures, educational organizations, religious bodies, mass media, and other societal actors in cultivating the social competencies necessary for lawful integration into society. The principal determinants of juvenile delinquency encompass environmental, biological, social, and economic factors. The interplay of these influences

profoundly shapes the development of criminal dispositions in adolescents. During this phase, youths frequently engage in identity-seeking behaviors, which may conflict with societal norms or parental expectations. A notable aspiration during adolescence is the cultivation of a “heroic” self-image, sometimes motivating actions without regard to normative distinctions of right and wrong. Rebellion as a mechanism for autonomy is developmentally normative; however, it becomes problematic when adolescents confront authoritative parental figures through confrontational means. Granting adolescents, the capacity to express opinions within familial and educational contexts is essential, yet such autonomy does not equate to unrestricted freedom to engage in antisocial or harmful behaviors.

Preventive efforts directed at mitigating juvenile delinquency yield substantial long-term societal benefits. Early identification and intervention addressing criminogenic factors are essential to forestall the consolidation of delinquent identities. Sociological and criminological scholarship emphasizes that mitigating or eliminating these risk factors during childhood is critical to preventing the entrenchment of criminal behavior in adolescence. This study, employing a **descriptive-analytical methodology** and library-based data collection, investigates how childhood victimization and exposure to risk factors contribute to the development of persistent delinquency in adolescents. It examines the influence of parental practices, educational institutions, and formal social structures on reinforcing or mitigating the proclivity toward deviance, highlighting the mechanisms through which enduring patterns of offending may be established.

Social determinants and adolescent behaviors are intrinsically intertwined. Across all developmental stages, the influence of social factors—including parental criminality, peer associations, economic

conditions, quality of socialization, and levels of self-control—can be observed. According to **differential association theory** and attachment theory, a sense of belonging is a critical determinant directing adolescents toward delinquency: youths tend to emulate individuals in close proximity, such as criminally inclined parents or peers. Delinquent behavior is learned through social interaction and observation, reinforcing tendencies toward offending. Adolescents may replicate the methods, targets, and patterns of criminal behavior exhibited by peers, moderated by social control variables such as parental supervision, familial obligations, socioeconomic status, educational engagement, and the transmission of societal norms. Effective socialization enhances self-control and correlates inversely with delinquent conduct, whereas weak familial bonds, negative socialization experiences, and associations with deviant peers diminish self-regulation, increasing the likelihood of adopting a criminal identity that perpetuates ongoing offending.

The practical contribution of this study lies in proposing early **psychosocial interventions**, including family therapy and school-based counseling programs, to prevent the stabilization of delinquent conduct. These interventions are grounded in developmental, social control, and criminological theories.

Furthermore, the study introduces a **three-stage model** systematizing the progression from childhood victimization to persistent juvenile offending:

1. **Primary vulnerability** – stressful or adverse childhood experiences;
2. **Reinforcement of deviance** – through preferential associations and labeling mechanisms;
3. **Consolidation of criminal identity** – resulting from diminished self-control and negative socialization.

The model is further contextualized through a **comparative analysis of Western criminological theories** (e.g., Sutherland) alongside local socio-cultural and economic conditions in developing societies, providing a culturally adapted framework for understanding the etiologies of juvenile delinquency.

Based on these findings, the study proposes several policy and practical recommendations:

- Establish an **accessible online counseling platform** for adolescents, offering psychological services, educational guidance, and life skills training at minimal or no cost;
- Implement structured **life-skills education programs** within schools to enhance emotional intelligence, resilience, and conflict-resolution competencies, modeled on initiatives such as Canada's *Roots of Empathy* program;
- Create **youth support centers** in high-risk neighborhoods, leveraging the participation of NGOs and governmental agencies to provide proactive engagement, guidance, and preventive services;
- Utilize **simulation technologies and scenario-based interventions** to train adolescents in coping strategies for high-risk environments, addressing the influence of deviant peers and strengthening self-regulatory capacities.

کودکان آسیب‌دیده گذشته، نوجوانان بزهکار حال (کنکاشی جرم‌شناختی بر حیات مجرمانه نوجوانان)

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۵ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱)

استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Email: azimzadehshadi@gmail.com

دکتر شادی عظیم‌زاده

کارشناس ارشد، حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: sarasalemi151@gmail.com

سارا سالمی

فصلنامه نوآوری حقوقی

پژوهشکده نوآوری حقوقی

تابستان ۱۴۰۴، دوره دوم،

شماره ۲

www.journallir.com

چکیده:

مسئله آسیب‌پذیری کودکان و رویارویی با موضوع بزهکاری آن‌ها در آینده همواره از حیاتی‌ترین معضلات جوامع بوده و به دلیل حساسیت‌های جوامع بر این گروه سنی ضروری است تا روشی متناسب با موقعیت و شرایط این افراد اتخاذ شود، زیرا کودکی دوره‌ای حیاتی در زندگی فرد به‌شمار می‌آید و اگر این دوران به‌خوبی سپری شود، فرد مراحل بعدی زندگی را در اکثر موارد به‌سلامت سپری می‌کند و همین عامل خود تا اندازه زیادی از بزهکار شدن و تثبیت بزهکاری در فرد جلوگیری می‌نماید. لذا هدف این پژوهش بررسی میزان اثرگذاری کودکی پرتنش در تبدیل کودک قربانی آسیب‌های کودکی به نوجوان بزهکار آینده با تکیه بر نظریات جرم‌شناختی است که شناسایی شرایط کودکی آسیب‌دیده و علل پایداری بزهکاری در نوجوانان بزهکار تا حد زیادی می‌تواند در روشننگری علل دوام بزهکاری نوجوانان و شناسایی حالت خطرناک و به‌حداقل رساندن این حالت کمک کند و با توجه به هدف پژوهش حاضر می‌توان اظهار کرد که این خوانش از قسم شیوه توصیفی - تحلیلی با بهره‌گیری

از ابزار کتابخانه‌ای به حساب می‌آید و نتایج این مطالعه حاکی از آن است که عوامل اجتماعی همچون دوران کودکی آلوده به بزه، هم‌نشینان بزهکار، والدین خطاکار با توجه به مؤلفه‌های رهیافت‌های جرم‌شناختی تأثیر قابل‌توجهی در میزان گرایش نوجوانان به بزهکاری دارد و در مسیر پایداری روند مجرمانه، هر اندازه الگوهای یادگیری رفتارهای کج‌روانه بیشتر، کیفیت کارکرد اهرم‌های کنترل‌کننده ضعیف‌تر و واکنش‌های رسمی نسبت به فرد کج‌رو بدنام‌کننده‌تر باشد، نوجوان در مسیر کج‌روی استوارتر می‌ماند و بازگشت وی به زندگی اجتماعی دشوارتر می‌شود.

واژگان کلیدی: بزه‌دیدگی کودک، بزهکاری پیش‌رس، نوجوان بزهکار، بزهکار پایدار، تبیین‌های جرم‌شناختی.

مقدمه:

خطر بحران ابتلای نوجوانان به بزهکاری، نظام عدالت کیفری را بر آن می‌دارد تا با شناسایی به‌هنگام عوامل مؤثر در بزهکاری نوجوانان، وضعیت پیش‌رس خطر کج‌روی را در ایشان، شناسایی کند و با ارائه راهکارهای مناسب، از وقوع و توسعه نگران‌کننده آن پیشگیری نماید (آشوری و عظیم‌زاده، ۱۳۹۲: ۲). پژوهش‌های جرم‌شناسان در شناخت عوامل تأثیرگذار بر پیدایی جرائم، همواره کمک کرده است تا مجریان نظام عدالت کیفری عوامل جرم‌زا را شناسایی و با ارائه راهکارهای کنشی و واکنشی مناسب، در مدیریت بحرانی شدن جرائم توفیق حاصل کنند؛ در راستای عوامل جرم‌زا فارغ از هر مسئله‌ای، از توجه به دوران کودکی فرد بزهکار نباید غافل شد، زیرا نشانه‌های آغاز بزهکاری یک نوجوان را باید در دوران کودکی و تجربه‌های او در این دوران جست‌وجو کرد. دوران نوجوانی حساس‌ترین دوره زندگی هر شخص است که اگر آن دوران را با سلامت اجتماعی و جامعه‌پذیری بالا سپری کرده باشد و به سلامت از دوران کودکی به نوجوانی گذر کرده باشد، احتمال آنکه به‌سوی حیات مجرمانه سوق داده شود، کاسته خواهد شد؛ چون ریشه‌های شکل‌گیری بزهکاری از دوران کودکی شروع به پیدایش می‌کند و اگر این برهه زمانی بدون هیچ مشکلی سپری شود، می‌تواند به قطع ریشه‌های بزهکاری کمک شایانی کند. افراد زیر هجده سال بر پایه ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود مانند نبود توانایی و مهارت‌های اجتماعی موردنیاز در جهت برخورد درست با محیط اجتماعی، الفت داشتن با بزرگان و والدین و طی کردن مراتب رشد خود، بیشتر از سایر گروه‌ها در موضع‌گزند حضور دارند و سرنوشت آینده این گروه به شیوهی عملکرد دولت‌ها، محیط خانواده، نهاد مدرسه، سازمان‌های مذهبی، رسانه‌های جمعی و میزان توانگری این سازمان‌ها در جهت ابداع شایستگی‌ها و مهارت‌های اجتماعی موردنیاز در آن‌ها برای خلق زندگی اجتماعی بهنجار ارتباط دارد (شفیعی و شفیعی، ۱۳۹۵: ۱). از میان عوامل تأثیرگذار در بزهکاری نوجوانان، می‌توان به عوامل محیطی، زیستی، اجتماعی، اقتصادی اشاره کرد که ترکیب این عوامل، تأثیر شگرفی را در شکل‌گیری شخصیت مجرمانه نوجوان می‌گذارد (اسکندری چراتی، ۱۳۹۶: ۱۸۵).

در دوره نوجوانی، نوجوان برای اینکه هویت خودش را پیدا کند، دست به کارهایی می‌زند که گاهی این کارها به مذاق جامعه و والدین او خوش نمی‌آید. یکی از خواسته‌های نوجوانان در این سن، داشتن شخصیت قهرمانانه است که گاهی برای دستیابی به این شخصیت، نوجوان دست به هر عملی می‌زند تا به این هدف دست یابد و مسئله قهرمان بد و خوب بودن اصلاً برای او تفاوتی ندارد. رفتارهای یاغی مآبانه افراد جوان برای دستیابی به هدف استقلال، امری طبیعی در شخصیت آن‌هاست و هنگامی

این سرپیچی به شکل عارضه درمی آید که نوجوان به جهت کسب استقلال بخواهد با پدر و مادر سخت گیر خویش از در مجادله وارد بشود. هیچ مبحثی بیشتر از موضوع داشتن حق رأی در تربیت نوجوانان مؤثر نیست؛ پس، ضروری است که در محل هایی همانند خانه و مدرسه، برای آن ها حق اظهار عقیده در نظر گرفته بشود. البته دادن استقلال به جوان و گرامی پنداشتن شخصیت وی، به آن معنا نیست که او را در تمام اعمالش رها کنیم تا مطابق با خواست خود، در هر شرایط فاسد و با هر دوست فاسقی، هر کاری را دلش خواست انجام دهد (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۷: ۳).

پس کوشش در جهت پیشگیری از بزه دیدگی در کودکان و بزه کاری نوجوانان در دورنمای طولانی مدت، دستاوردهایی وسیع به ارمغان می آورد که برای دستیابی به این مقصود، باید شواهد واقعه پیش رو را شناسایی کرد و در راستای رفع آن قدم برداشت. از همین روی است که جامعه شناسان تأکید بر آن دارند تا با رفع کامل یا حداقلی این عوامل بزه کارانه از تثبیت شخصیت بزه کارانه در نوجوان جلوگیری شود.

پرسش اصلی در مطالعه پیش رو که به شیوه توصیفی - تحلیلی با بهره گیری از ابزار کتابخانه ای، به بررسی عوامل میل به بزه کاری در نوجوانان در سایه نظریه های جرم شناختی با توجه به پدیده تجربه بزه دیدگی در دوران کودکی می پردازد، این است که چگونه تجربه بزه دیده شدن و در معرض خطر قرار گرفتن در دوران خردسالی می تواند از فرد در نوجوانی بزه کاری را بسازد که در مسیر ارتکاب کج روی پایدار بماند؟ در پاسخ به این پرسش مفروض آن است که نحوه عملکرد والدین، مدرسه و نهادهای رسمی اجتماعی در برابر کودک آسیب دیده می تواند در تقویت میل به کج روی در وی مؤثر باشد و حتی موجبات پایداری در آن را ایجاد کند.

۱. پیدایی بزه کاری در نوجوانان در سایه تجربه زیسته بزه دیدگی کودکی

برای پژوهش در حوزه مطالعات علمی چرایی بزه کاری نوجوانان، توجه به تجربه زیستی او اهمیت بسیاری دارد، به طوری که دوره کودکی آینده را ساخته و هر تجربه بد یا خوب در دوران کودکی، کیفیت زندگی در دوره نوجوانی را تضمین می کند. کودکی، واقعیتی زیستی و اجتماعی است که از منظرهای مختلف سنجها و شاخص هایی مختلفی برای آن در نظر گرفته شده است و هیچ گاه نمی توان برای یک فرد آینده ای بدون گذشته تصور کرد؛ عنوانی که در تمام نظریه های جرم شناسی حتی در دسته بندی های مختلفی همچون علل زیستی، روانی، محیطی، اقتصادی و غیره دیده می شود که جرم شناسان نه تنها گذشته بزه کار را انکار نمی کنند، بلکه دلیل پدید آمدن نظریات مختلف جرم شناسی در حوزه این مسئله

نیز هست که صاحب‌نظران می‌خواهند بررسی همه‌جانبه‌ای بر روی دوران کودکی داشته باشند تا نقطه‌ای مبهم و بدون بررسی باقی نماند. بررسی اتفاقات دوران کودکی زمانی اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند که فرد دوران تاریک و پرترومایی را از سر گذرانده باشد که در این شرایط می‌توان مشاهده کرد که نوع آسیب و شخص آسیب‌زن حتی در نوع بزه انتخابی در آینده و شیوه ارتکاب بزه نیز اثرگذار است. این پژوهش با تلفیق نظریه‌های زیستی، روان‌شناختی، و جامعه‌شناختی (مانند نظریه‌های کنترل اجتماعی هیرشی، یادگیری اجتماعی ساترلند، و برجسب‌زنی)، چارچوبی جامع برای تحلیل علل پایدار شدن بزهکاری در نوجوانان ارائه می‌دهد که این رویکرد چندسطحی، شکاف موجود بین مطالعات تک‌بعدی پیشین را پر می‌کند.

۱-۱. بزه‌دیدگی در کودکی؛ گستره و علل

شناسایی شخصیت کودکان و دریافتن علت‌های ارتکاب بزه از اساسی‌ترین وظایف هر جامعه به حساب می‌آید و تنها دقت به فعلی که از شخص مجرم کودک سر زده بدون دقت به شخصیت وی کاری عبث و بیهوده به حساب می‌آید. کودک^۱ در لغت به معنای فردی صغیر و کوچک است (معین، ۱۳۸۴: ۹۹۶). در معنای اصطلاحی برحسب یافته‌های روان‌شناسی، کودکی وهله‌ای در چرخه‌ی تحول روانی است که بلافاصله پس از به دنیا آمدن به وقوع پیوسته و دوره تثبیت اولین رفتارهاست. دوران کودکی، به خصوص سال‌های آغازین آن، قبل از هر موردی دوران شکل‌گیری ابتدایی‌ترین رفتارهاست (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۷: ۱).

بزه^۲ عبارت از ارتکاب عملی است که برخلاف قوانین، موازین، مقررات و معیارهای فرهنگی و ارزشی اجتماع است و شخصی را که مرتکب اعمالی از این قبیل شود مجرم یا بزهکار^۳ می‌نامند. اطلاق کلمه بزهکار در پاره‌ای از موارد به شخصی نسبت داده می‌شود که صرفاً جرم مرتکب نشده، بلکه به طور کلی شخصی عاصی و ضداجتماعی است. در مورد اطفال می‌توان به افعالی اشاره کرد که هر چند به ظاهر و به واقع جرم به حساب نمی‌آیند، اما با توجه به اینکه این افعال در دوره تکامل تکوینی و رشد روانی جلوه پیدا می‌کنند امکان دارد زمینه‌ساز ارتکاب بزه در معنای خاص خود یعنی جرم شوند و گاهی از همین کودک تبهکاری حرفه‌ای خلق کنند و از انواع نمونه‌های آسیب افراد در سنین کودکی

1. Adolescent

2. Crime

3. Guilty and Criminal

می‌توان به تجاوز، کتک‌های سنگین، آزارهای جنسی، آزارهای کلامی، کار اجباری، آزارهای روحی (مانند حبس کردن کودک در مکان‌های تاریک)، تهدید به ترک کردن کودک، اجبار کودک به آزار رساندن به دیگران، معتاد کردن کودک اشاره کرد که بخش عظیمی از جرائم اشخاص در آینده از همین آسیب‌ها سرچشمه می‌گیرد (محمدی اصل، ۱۳۸۵: ۴۱). دوران کودکی، پروسه‌ای مملو از موقعیت‌های آینده‌ساز است که اگر شرایط رشد سلامت برای شخص کودک فراهم شود، این مسئله رشد مسیری مثبت به خود می‌گیرد و اگر چنین شرایطی فراهم نشود، کودک در معرض خطر انحراف از مسیر رشد سالم قرار می‌گیرد و به تدریج رفتارهای خلاف قانون و ارزش‌ها در وی شروع به شکل‌گیری می‌کند. با متولد شدن هر کودکی، موجودی انسانی در بالاترین میزان ضعف و نیاز به جامعه افزون می‌شود که وی در تمام ابعاد وجودی خویش و به‌ویژه قبل از هر موضوعی در برآورد نیازهای اولیه زیستی خود به حمایت اطرافیان و به‌ویژه والدین خویش احتیاج دارد. نهاد خانواده به‌لحاظ پیوندهای زیستی و طبیعی اولین محیط و نهاد اجتماعی به‌شمار می‌آید که کودک پا به درون آن می‌گذارد و وضعیت کودک، موقعیت و ترکیب نهاد خانواده در سال‌های ابتدایی زندگی او، حساس‌ترین نقش در زندگی کودک را برعهده دارند و شخصیت فرد نوپا از زمان تولد تحت تأثیر رفتار والدین خود و دیگر افراد خانواده قرار می‌گیرد و در واقع پایه‌ریزی شخصیت یک نوباوه در خانواده پی‌ریزی می‌شود، اما از اهمیت عوامل بی‌شمار دیگری همچون رفتار همسایه‌ها، دوستان کودک، محیط مدرسه و آموزشی در شخصیت کودک نباید غافل شد (معظمی و مهدوی، ۱۳۸۸: ۸۵). به همین ترتیب، ویژه‌ترین عنصر اثرگذار در مبحث آسیب‌های دوران ابتدایی زندگی هر فرد (کودکی)، شاید روش تربیتی نادرست یا اختلال در شبکه ارتباطی خانواده نیز باشد. میراث خانواده‌هایی که در آن پدر و مادر با خردسالان خویش مهربان نبوده و در هر فرصتی مترصد آسیب زدن به کودکان خود هستند، فرزندان با روان آسیب‌دیده و نامتعادل است (بهرمند، ۱۳۹۸: ۱).

نظریه‌های روان‌شناختی، کج‌روی را عکس‌العملی نسبت به مشکلات شخصیتی و تجربه‌های فرد در دوران کودکی او می‌دانند. تجربه‌هایی همچون اطلاق عناوین دیوانه، مریض، به‌دردنخور و امثال چنین لفظ‌های بد به کودک، آزار رساندن‌های جسمی سنگین و حتی سبک همچون سوزاندن، کتک زدن با کمر بند، شلاق و ... بیرون کردن کودک از خانه، حبس کردن کودک، تحقیرهای کلامی، تحقیرهای جنسی، اجبار کودک به کارهای نامناسب با جثه و سن وی، دعوا کردن در مقابل کودک، تهدید کودک، دور کردن کودک از محیط‌های آموزشی و تفریحی، عدم ابراز علاقه به کودک، همگی از

انواع جرائم سبک و سنگینی هستند که کودک می‌تواند موضوع آن‌ها قرار بگیرد. کودکانی که قربانی چنین آزارها و جرائمی قرار می‌گیرند، لزوماً در خانواده‌های فقیر و سطح پایین متولد نمی‌شوند، بلکه خانواده‌های مرفه و سطح بالایی نیز می‌توانند مرتکب چنین جرائمی علیه کودکان خود بشوند و تنها می‌توان گفت که بعضی از جرائم مانند آزارهای کلامی، انواع تحقیر، تهدید کودک در خانواده‌های سطح بالا علیه کودک اتفاق می‌افتد؛ به شرحی که والدین با مقایسه کردن کودک خود با دیگران، کوچک شمردن شخصیت کودک، برچسب زدن با الفاظی چون بی‌عرضه، تنبل، بی‌خاصیت، تهدید به منع کودک از امکانات رفاهی، روان کودک را تحت تأثیر قرار دهند و او را دچار آسیب و روان‌رنجور کنند و آزارهای سنگین همچون آزارهای جسمی همچون کتک زدن، سوزاندن، حبس کردن و اجبار کودک به انجام کارهای سنگین بیشتر در خانواده‌های سطح پایین از لحاظ فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مشاهده می‌شود؛ طوری که برای مثال والدین معتاد کودک را به تهیه مواد برای خود مجبور کنند و در هر فرصتی که حال نامناسبی دارند کودک را کتک بزنند، بسوزانند، از خانه بیرون کنند و یا در خانواده‌هایی که به لحاظ مالی در شرایط بسیار بدی قرار دارند، به کرات مشاهده شده که کودک خود را می‌فروشند، از او بهره‌کشی جنسی با غایت کسب درآمد می‌کنند و یا وی را به انجام کارهای خلاف برای کسب پول مجبور می‌نمایند (شامبیاتی، ۱۴۰۲: ۵۹). اغلب تئوری‌های روان‌شناسی در پی اثبات این موضوع هستند که در فرایند رشد و بالندگی یک کودک دارای انحراف و معمولاً در ارتباط میان والدین و فرزندان، نقصان و کسری وجود داشته است که این نقیصه‌ها شامل موضوعاتی چون ناراحتی عاطفی کودکان از والدین است که به شکل‌گیری خصلت‌های شخصیتی کژ سازگار منتهی می‌شوند. گفته می‌شود که تجربه‌های دوران کودکی می‌تواند تأثیر دیرپای در افعال دوران بلوغ و بزرگسالی داشته باشد. کودکان روان‌رنجور از اتفاقات گذشته معمولاً بدون هیچ‌گونه تأمل و اندیشه‌ای عمل می‌کنند، نادر ابراز احساسات کرده و در مقابل مجازات و درمان واکنش قابل توجهی از خود نشان نخواهند داد (دورکیم، ۱۳۹۸: ۵).

در راستای همین موضوع، تمامی انسان‌ها از هر قوم و قبیله‌ای، با نژاد و مذاهب متنوع، دین و عقیده اتفاق نظر در این مبحث دارند که یکی از محوری‌ترین افعال فردمحور و اجتماع‌محور این است که خانواده و اطرافیان کودک به او اجازه دهند تا دوران کودکی خود را بدون دردسر و تروما سپری کند؛ پس اگر کودکان در دوره ابتدایی زندگی‌شان موضوع انواع جرائم، آزار و اذیت، سرخوردگی و امثال چنین وضعیتی‌هایی قرار بگیرند و وضعیت روانی، روحی و جسمانی سالم و بدون مشکلی نداشته باشند و به

جای بازی‌های کودکان، به تحمل شرایط اسفناک محیط اطراف پراسترس، جرم‌زا و کج‌رو خود مجبور شوند، نمی‌توان از انتظار دور دانست که چنین کودکی در آینده از لحاظ فردی و اجتماعی شخص موفق و سالمی باشد، بلکه بالعکس این موضوع تا جایی پیش‌روی خواهد کرد که کودک به بزهکار ایدئال تبدیل شود (شیخ‌الاسلامی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۷)؛ به شرحی که آنقدر ظرفیت انجام کارهای ناصواب و گناه در او تقویت شده است که تنها یک جرعه و یک بستر مناسب احتیاج دارد تا کارهای نادرست و آموزش‌های غلطی که دیده است، در درون او شکوفا بشود و کودک به یکی از اطرافیان کج‌رو خود تبدیل بشود و بعضاً کودکی که تجربه آسیب‌دیدگی در دوران کودکی خود را داشته باشد، خود را لایق اتفاقات خوب ندانسته و تنها خود را لایق اتفاقات بد می‌داند و در پس هر اتفاق بدی که برای خود یا اطرافیانش بیفتد، خود را مقصر دانسته؛ در صورتی که بی‌گناه‌ترین فرد در این نمونه‌ها خود همین شخص است (خدایاری‌فرد، ۱۳۹۶: ۱۵۳).

برخلاف پژوهش‌های پیشین که عموماً به عوامل مستقل بزهکاری پرداخته‌اند، این مقاله با بررسی فرایند تثبیت هویت بزهکارانه از طریق سازوکارهایی مانند یادگیری اجتماعی، بدنام‌سازی، و تقلید، به دنبال پاسخ به این پرسش است که چرا برخی نوجوانان با سابقه بزه‌دیدگی به بزهکاران پایدار تبدیل می‌شوند.

۲-۱. پیدایی بزهکاری نوجوانان آسیب‌دیده؛ در سایه نظریه‌ها

تجربه زندگی صنعتی در قرون معاصر برای انسان دستاوردهای مثبت و منفی زیادی به همراه داشته است. یکی از ثمرات تلخ این نوع از زندگی، گرایش نوجوانان به سمت بزهکاری است، درحالی‌که هنوز داخل در زندگی اجتماعی نشده و فرصت کافی جهت زیست در اجتماع را نداشته‌اند. آن‌ها بر اثر عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... به انواع مفسده آلوده می‌شوند و زندگی‌شان در مسیر تباهی و نابودی قرار می‌گیرد و آینده خود را در معرض نابودی قرار می‌دهند (خسروشاهی و منصور، ۱۳۸۹: ۷).

بحران بزهکاری نوجوانان یکی از مسائل نگران‌کننده‌ای است که توجه بسیاری از اندیشمندان و حقوق‌دانان را به خود مشغول کرده است و علت پیدایش مکاتب جرم‌شناسی گوناگون که ذیل هر مکتب جرم‌شناسان نظریه‌های عدیده‌ای را مطرح کرده‌اند، همین موضوع و اهمیت آن است، زیرا اگر عوامل آسیب‌دیدگی کودکان در زمانی مناسب شناسایی نشود و کودک با همین آسیب‌دیدگی وارد جامعه‌ای بزرگ‌تر از محیط پیرامون خود شود، آن زمان است که شاهد رشد روزافزون بزهکاری در جامعه خواهیم بود. در ادامه به بررسی عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان به بزهکاری در سایه نظریه‌های جرم‌شناسی با توجه به آسیب‌دیدگی‌های دوران کودکی پرداخته خواهد شد.

۱-۲-۱. گرایش به بزهکاری بر پایه نظریه‌های زیستی

این اعتقاد که آدمی بسیاری از ویژگی‌های روانی و جسمانی خود را از نیاکان خویش به ارث می‌برد، از دیرباز مورد توجه بوده و بدون تردید عامل محیط پیرامون در کنار عامل وراثت^۱ نیز از اهمیت شگرفی برخوردار است، اما رهیافت زیست‌شناسی جنایی به همراهی جرم‌شناسی معاصر به دنبال تبیین نقش تردیدناپذیر وراثت نزد انسان‌ها و افراد مجرم است.

جرم‌شناسی علمی با پژوهش سزار لومبرزو، مبدع نظریه‌های مجرم مادرزاد و مجرم دیوانه، آغاز شد. وی برای نخستین بار علل وقوع جرم را به بوته آزمایش درآورد و با انجام تن‌پیمایی بر روی بزهکاران محکوم و متهم و پس از مشاهده نقایص پس‌سری، شیارهای عمیق در کف دست‌ها، شکل و اندازه گوش‌ها و مانند آن، اختلالات و نقایص مادرزادی و جنون بزهکار را علت ارتکاب جرم عنوان کرد و برای نمونه در خانواده‌هایی که والدین سارق باشند و کودکان خود را نیز آلوده به ژن بزهکاری می‌کنند و الگوی بزهکاری را از طریق کروموزوم به نسل‌های بعدی خود منتقل می‌سازند و یا اگر والدین از نحوه ارتکاب جرم خاصی استفاده کنند، دور از ذهن نیست که این کودکان در آینده نیز با جزئیات از این شیوه خاص بهره‌گیرند و به دلیل تجربه‌های دوران کودکی، امکان دارد که شیوه ارتکاب جرم، آلت جرم، انتخاب قربانی و جزئیات جرم را شبیه والدین بزهکار خود انجام دهند.

همچنین باوری قوی در میان عامه مردم مبنی بر ارتباط میان ارتکاب جرم با اختلالات زیستی و ژنی است که از طریق نیاکان و والدین به فرزند به ارث رسیده و هنگامی که صحبت از ارتباط میان آسیب‌های روانی دوران خردسالی با ژن‌های فرد به میان می‌آید، نتیجه چیز دیگری است: آنچه حقیقت دارد سهم اندک این بزهکاران خودبزه‌دیده در ارتکاب جرائم از جمله جرائم خشونت‌بار در مقایسه با افراد دارای کودکی سالم است و روی دیگر حقیقت این است که این افراد بیش از آنکه مرتکبان جرائم باشند بزه‌دیدگان آن‌ها هستند؛ به شرحی که ژن‌های بزهکاری، احتمال بزهکار شدن فرد در آینده را دوبرابر می‌کند و اگر این کودکان خود بزه‌دیده نیز باشند، درصد بزهکار شدن در این افراد چند برابر افراد عادی خواهد بود و گاهی حق انتخاب را از فرد دریغ می‌کند و راهی جز بزهکار شدن برای فرد باقی نمی‌گذارد یا در نگاهی دیگر حتی اگر فرد بخواهد خود را از خانواده‌اش جدا کند و زندگی سالمی را برای خود انتخاب نماید تا تجربه بزه‌دیدگی را فراموش کند، نگاه اطرافیان به تصمیم او مثبت نخواهد بود و حتی ممکن است که فرد به دلیل تلقین داشتن ژن‌های بزهکار و آسیب‌های ناشی از بزه‌دیدگی،

1. inheritance

خود را مستحق زندگی پاک و منزّه از بزه نداند و در هر شرایطی خود را به ارتکاب بزه مجبور بداند (روستائی و عبدالله‌زاده وافی، ۱۴۰۰: ۲).

در نمونه‌هایی که مرتکب آن‌ها کودکان بزه‌دیده‌ای هستند که خود مرتکب ارتکاب بزه شده‌اند، اغلب وجود یک علقه میان جرم ارتكابی و آسیبی که خود از بزه دیده‌اند مشاهده می‌شود، زیرا این دسته از افراد آسیب‌دیده تلاش می‌کنند تا آسیبی‌هایی که از بزه دیده‌اند و خشم خود نسبت به شخصی که آسیب را به آن‌ها وارد کرده در قالب جرم ارتكابی‌شان بگنجانند تا از طریق ارتكاب کار خلاف، خشم ناشی از اذیت‌هایی را که تحمل کرده‌اند بر سر دیگران خالی کنند و به افراد دیگر آسیب بزنند تا از میزان احساس حقارتی که خودشان تجربه کرده‌اند کم شود و با زدن آسیب به دیگران به نوعی خشمی را که از آسیب‌زنده به خودشان دارند و نتوانسته‌اند آن زمان از خود در مقابل آن آزار دفاع کنند و یا همان آزار را به آن‌ها بزنند برای دیگران رقم بزنند و از این طریق خودشان را تخلیه می‌کنند (مشفق‌نیا، ۱۳۹۷: ۹۷).

۲-۲-۱. گرایش به بزهکاری بر پایه نظریه‌های روان‌شناختی

منشأ بیشتر افعال جرم‌محور و انحرافات ناشی از اختلالات روحی-روانی و عدم تعادل در شخصیت انسان باید جست‌وجو شود. وجود اختلالاتی چون اضطراب، افسردگی، داشتن روحیه پرخاشگری، بی‌تفاوتی عاطفی و...، نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتكاب بزه دارند، اما این عوامل به نوبه خود محصول یک ناآرامی درونی در وجود فرد و برآورده نشدن نیازهای اساسی و فطری او (نیاز به امنیت و آرامش) است (دادستان، ۱۴۰۱: ۱۳۱).

زیگموند فروید با ورود به دنیای روان افراد و شناخت آن‌ها، علت بسیاری از رفتارهای انسان‌ها را شناسایی کرد. فروید و سیستم او به جرم‌شناسان امکان داد تا به تحلیل‌های متفاوتی از جرم دست یابند که می‌توان با استفاده از دستاوردهای فروید عوامل روانی مؤثر بر شکل‌گیری شخصیت بزهکارانه نوجوان را کشف کرد و دستاوردهای خود را ذیل نظریه سایکودینامیک^۱ بیان کرد. این نظریه بر این اندیشه استوار است که افکار و هیجان‌ها علل مهم رفتار هستند (ساراسون و ساراسون، ۱۳۹۳: ۸).

از نظریه فروید می‌توان علت‌های بزهکاری نوجوانان را کشف کرد؛ به این صورت که:

اول، بزهکاری عکس‌العملی است علیه اضطراب. نوجوان برای دفاع از قسمت «من» شخصیتش و از بین بردن ناامنی، دست به ارتكاب بزه می‌زند که برداشتن این موانع اغلب با ارتكاب بزه همراه است.

1. pscodynamic theory

دوم، بزه حاکی از وجود ضعف و عدم انضباط و ناپختگی «من» است. نوجوانی که نتوانسته و یا امکان نداشته تا بتواند تعادل میان نهاد و فرامن ایجاد کند، نمی‌تواند با اجتماع خویش تعامل و هم‌سازی کند و برای پنهان‌سازی این ناپختگی، مرتکب بزه می‌شود.

سوم، ارتکاب بزه علامتی از ضعف «فرامن» و ناپختگی و عدم انضباط آن است و همیشه نمی‌توان تقصیر را بر ضعف درونی نوجوان گذاشت، بلکه گاهی اشکال و ضعف از مقررات و قوانین است یا طبق اصول صحیح و منطبق با اصول یک قوم طراحی نشده و به‌گونه‌ای ظالمانه است که در این شرایط نوجوان برای احقاق حق خویش دست به انجام بزه می‌زند (پوراسماعیل، ۱۳۹۵: ۴۵).

چهارم، بزه وسیله خالی‌کننده کشش‌های داخلی است. امکان دارد فشارهای درونی بر روی نوجوان به قدری زیاد باشد که نوجوان برای فرار از این اضطراب و فشارها، دست به ارتکاب بزه بزند تا به نوعی خودش را تخلیه کند تا خودش را آزاد و رها حس کند؛ برای نمونه اگر فردی در سنین کودکی که در آن زمان شخص درکی از مسائل جنسی نداشته و در دوران بی‌خبری از این مسائل به سر می‌برد تحت اعمالی چون نوازش اندام‌های خصوصی، به‌کاربردن الفاظ و کلمات رکیک و مرتبط با اندام‌های جنسی در صحبت با کودک، عریان گرداندن کودک در محیط‌های عمومی و حتی جمع‌های خانوادگی و تجربه تجاوز را از سر گذرانده باشد، نمی‌توان از او توقع داشت تا همانند دیگر کودکان عادی رفتار کند و به دلیل این تجربه‌های بد، بعضاً مشاهده می‌شود که چنین فردی با این تجربیات رفتارهای متفاوتی همچون آزار رساندن جنسی و جسمی به دیگران، قلدری برای دیگران، خودزنی، خودکشی، گوشه‌گیری، شب‌اداری، ترس از جنس مخالف، عدم اعتماد و ناتوانی در صحبت با دیگران را از خود نشان بدهد که این عوامل مستقیماً با تجربیات کودکی فرد در ارتباط است و به همین دلیل باید علت رفتارهای پرخاشگرانه و یا سکوت و گوشه‌گیری غیرعادی نوجوانان را در اتفاقات کودکی وی جست‌وجو کرد (حمید و همکاران، ۱۳۹۹: ۶).

نظریه تکامل^۱ بالبی در مورد بزهکاری نوجوان به مسئله دل‌بستگی اشاره دارد و به بیان این نکته می‌پردازد که کودکان به‌صورت زیست‌شناختی برای ایجاد دل‌بستگی به دیگران، به شکل از پیش برنامه‌ریزی شده به دنیا می‌آیند، زیرا این امر به آن‌ها کمک می‌کند تا زنده بمانند. بالبی معتقد بود که رفتارهای مرتبط با دل‌بستگی امری غریزی است و در هر شرایطی که این دل‌بستگی را فعال کند، تشکیل خواهد شد. رابطه دل‌بستگی به‌عنوان یک نمونه اولیه برای تمامی روابط اجتماعی در آینده قابل تسری

1. the theory of evolution

دادن است. بنابراین اختلال در آن می‌تواند عواقب شدیدی همچون بزهکاری، کاهش هوش و خرد، افزایش پرخاشگری، افسردگی، اختلالات روانی ناشی از بی‌مهری آینده، اختلالات هذیانی را به همراه داشته باشد که این اختلالات در وجود کودک نهادینه می‌شود و بدون ریشه‌کن شدن، مستقیماً در شکل‌گیری شخصیت نوجوانی او اثر می‌گذارد و سبب شکل‌گیری اختلالات روانی همچون اختلالات سلوک، افسردگی و اضطراب، اختلال منش و غیره می‌شود که نتیجه این آسیب‌های روانی یک شخصیت کج‌رو و ضداجتماعی می‌شود. برای مثال والدینی که ارتباط صحیح و سالمی میان خود و فرزندان‌شان ایجاد نکنند و تلاشی در جهت ارتباط‌گیری صمیمی نداشته باشند و با رفتارهای غلط، تبعیض، تنبیه‌های غیرمتعارف و نامناسب با سن فرزند، آن‌ها را از خود دور کنند، سبب شکل‌گیری شخصیت ناسالم و ناپایدار در کودکان می‌شود و این موضوع چنان اثری از خود در ساختار روانی کودک برجای می‌گذارد که در بیشتر موارد این خسارات جبران‌ناپذیرند و سبب گرایش کودک به رفتارهای متضاد با ارزش‌ها و بعضاً اعمال خلاف می‌شود (کرین، ۲۰۱۴: ۲۰) و درنهایت آسیب‌هایی که از جانب اطرافیان به نوجوان منتقل می‌شود، هیچ‌گاه اثرش به‌طور کامل از بین نرفته و محو نمی‌شود، بلکه در اغلب موارد سبب گرایش فرد به ارتکاب رفتارهای ضداجتماعی از درجه کم (بدرفتاری) تا درجه زیاد (ارتکاب بزه) می‌شود و بدین سبب برای شناخت عوامل گرایش به کارهای خطا، هیچ‌گاه اثرگذاری اتفاقات دوران کودکی را نمی‌توان نادیده گرفت.

۱-۲-۳. گرایش به بزهکاری بر پایه نظریه‌های رشدمدار

ویژگی تعریفی جرم‌شناسی رشدمدار^۱، تمرکز آن بر مسئله بزهکاری، تغییرات اشخاص در طول مدت زمان و وضعیت زندگی آنان است. مسئله بنیادی جرم‌شناسان رشدمدار، موضوع استمرار و تغییر رفتار افراد، مشتمل بر آغاز و پایان بزهکاری، تجربه‌های آسیب‌دیدگی در زمان کودکی، اثرگذاری این گونه آسیب‌ها در طول حیات شخص و الگوهای بزهکاری در روند زندگی اوست. یکی از فرض‌های بنیادی در این رهیافت، این مسئله است که کوله‌بار تجربیات افراد، استمرار آثار حاصل از تجربه‌های گذشته آنان، همچون دوران کودکی مملو از آسایش و شادی، بی‌توجهی یا سوءاستفاده جنسی و ... است که شیوه رفتار آن‌ها در زمان حاضر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به همین جهت در این نظریات به تجربه‌های فرد در دوران کودکی توجه دوچندان می‌شود، به طوری که اگر نوجوان دوران کودکی سالم و بدون آسیبی را سپری کرده باشد، تفاوت زیادی میان وی و نوجوانی است که از دوران کودکی در معرض انواع آسیب قرار داشته و در محیط‌های آلوده به بزه زندگی کرده است (رجبی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰).

دوره شکل‌گیری بزهکاری در نوجوان، شامل چند مقطع است. فرایند شکل‌گیری بزهکاری یک‌شبه و به‌صورت ناگهانی پدید نمی‌آید، بلکه یک بازه زمانی لازم است تا میل به ارتکاب بزه در یک نوجوان شکل پیدا کند. از اولین مراحل بزهکاری، می‌توان به بزهکاری پیش‌رس اشاره کرد؛ یعنی زمانی که بزهکاری شکلی نوظهور دارد و هنوز به‌صورت کامل بزهکاری درنیامده است. پیشگیری زودرس^۱ از بزهکاری به موضوع مداخله در ادوار متنوع رشد نوجوانان خطاکار و بزهکار یا در معرض بزهکاری به‌منظور پیشگیری از مزمن و تکرار موضوع بزهکاری در آینده، شامل افعالی شده که مختص دسته خاصی از نوجوانان و مکان‌های مختلف جامعه‌پذیری آن‌ها همانند نهاد خانواده، مدرسه، گروه همسن است و هدف در این مرحله از بین بردن یا بهبود عوامل خطری است که نوجوانان در مواجهه با آن هستند و همچنین به‌وجود آوردن عوامل حمایت‌محوری است که استقامت اشخاص را در قبال پذیرش و پیشه‌کردن رفتارهای بزهکارانه در آینده تقویت می‌کنند (ترکارانی و روشن‌پور، ۱۴۰۰: ۵). نوجوان بزهکار از مشکلات مختلفی با ماهیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، خانوادگی و غیره رنج می‌برند. بنابراین شناسایی و کاهش عوامل خطر و افزایش عوامل حمایتی کمک شایانی به پیشگیری از بزهکاری می‌کند. پس تلاش منسجم و سازمان‌دهی شده در جهت رفع این گونه معضلات به معنای اتخاذ یک سیاست با ویژگی پیشگیرانه و مؤثر است که اجزای اساسی این مقابله عبارت‌اند از: شناختن و کاهش عوامل خطرآفرین و بالابردن عوامل حمایتی. اقدامات روان‌شناختی محور و اجتماعی زودرس^۲ (پیشگیری زودرس) که شامل گروه سنی نوجوانان می‌شود، درحقیقت می‌بایستی که به پیشگیری از افعال جرم‌زا پایدار^۳ (مزمن) منجر بشود. به عبارت خیلی جزئی‌تر، این دسته اقدامات و مداخله‌ها می‌بایست جلوی عوامل خطرزایی را که نوجوانان در معرض آن‌ها قرار می‌گیرند (عوامل خطر‌ساز احتمالی در آینده) را بگیرد؛ بدین معنا که جلوگیری از عوامل خطرآفرین که ماهیتاً امکان دارند تا شانس بزهکار شدن نوجوانان در آینده را دوبرابر کند، غایت این عمل محسوب می‌شود و علاوه بر این این قسم اقدامات می‌بایست در راستای تقویت تثبیت عوامل حمایتی که به افت احتمال پذیرش و اتخاذ رفتار مجرمانه مزمن توسط نوجوانان کمک می‌کند، هدایت بشوند (قهرمانی افشار و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۸).

1. early prevention
2. early social psychology
3. persistent criminal behavior

در نظریه‌ای دیگر، در تحلیل تعامل منتهی به ارتکاب جرم، به رابطه گروه دوستان و بزهکاری، از زاویه‌ای کاملاً جدید می‌نگرند. در نگرش سنتی جرم‌شناسی، بزهکاری معمولاً رفتاری جمعی تلقی می‌شود که به‌ویژه تحت تأثیر هنجارهای گروه هم‌تایان قرار دارد. رشدگرایان به بررسی سنت، علاقه و گرایش به ایجاد روابط گروهی پرداخته‌اند و حاصل کار آنان اطلاعات دقیق و مفید، در ارتباط با پذیرش یا طرد یک نوجوان توسط گروه است. رشدگرایان به این نتیجه رسیده‌اند که نوجوانانی که در گروه‌های دوستان و همسالان خود پذیرفته نمی‌شوند، احتمال بیشتری برای درگیری آنان در بزهکاری وجود دارد (محسنی، ۱۳۹۳: ۱۵۹). رهیافت مذکور، سهم شگرفی در تبیین یافته‌های تئوری بزهکاری گروهی خیابانی ایفا کرده است. تورنبری^۱ و همکاران وی در سال‌های ۱۹۸۷، ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ ضمن بررسی دقیق و بازخوانی نظریه‌های جرم‌شناختی سنتی^۲ در این زمینه، با بهره‌گیری از انگاره‌های روان‌شناختی^۳، جامعه‌شناختی^۴ و جرم‌شناختی^۵، به این موضوع رسیده‌اند که فرایند عضویت در گروه‌های بزهکار، حاصل نوعی رابطه دوطرفه بین نوجوانان، گروه‌های هم‌تایان، ساختارهای اجتماعی مانند سکونت در محله‌های فقیرنشین، الزامات اجتماعی تضعیف شده و یک محیط یادگیری است که بزهکاری را پرورش و درنهایت تقویت می‌کند (Alleyne & Wood, 2010:100)؛ پس فرضیات اصلی رهیافت تعاملی عبارت‌اند از تأثیرات روند زندگی، رابطه علیت دوطرفه و تناسب علت و معلول که تنها در قالب مباحث جرم‌شناسی سنتی قابل بررسی نبوده و درک گرایش‌های رشدمدار درازمدت، درکنار عوامل و متغیرهای مؤثر بر بزهکاری، همپای پیشرفت و پیچیده‌تر شدن فرایندهای تعاملی در جوامع انسانی، نیازمند بهره‌گیری از علوم مرتبط با این موضوع است. مطالعه علمی فرایند رشدمدار بزهکاری، به‌ویژه در نوجوانان، با هدف مداخله، پیشگیری و درمان، مبتنی بر سلسله اقداماتی مرکب از تعریف، تشریح، توضیح و درنهایت واکنش صحیح نسبت به رفتار مجرمانه این گروه سنی است (مهدوی، ۱۳۹۱: ۲۰). یکی از فروض اصلی این دیدگاه این است که کوله‌باری که افراد با خود حمل می‌کنند، استمرار آثار حاصل از تجارب گذشته آنان، مانند دوران کودکی و نوجوانی همراه با آسایش و شادی، بدرفتاری، بی‌توجهی یا سوءاستفاده جنسی و... است که نحوه رفتار آن‌ها در حال حاضر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بدین ترتیب،

1. thornberry
2. traditional criminological theories
3. psychological concepts
4. sociological concepts
5. criminological concepts

جرم‌شناسان رشد‌مدار، رویکردهای سنتی را که بر اختلافات میان گروه‌ها تأکید می‌ورزند، به نفع بررسی تغییرات درون‌فردی بزهکاری، در ارتباط با دگرگونی در بسیاری از عوامل دیگر، رد می‌کنند.

۲. روند پایدار شدن بزهکاری در نوجوانان در سایه جرم‌شناسی جامعه‌محور

مطالعه علمی فرایند جامعه‌محور بزهکاری، به‌ویژه در گروه سنی نوجوانان، با غایت مداخله، پیشگیری و درمان، مبتنی بر سلسله اقداماتی مرکب از تعریف، تشریح، توضیح و درنهایت واکنش صحیح نسبت به رفتار مجرمانه این گروه سنی است. یکی از فرضیه‌های اصلی این دیدگاه این است که کوله‌باری که افراد با خود حمل می‌کنند، استمرار آثار حاصل از تجارب گذشته آنان، مانند دوران نوجوانی همراه با آسایش و شادی، بدرفتاری، بی‌توجهی یا سوءاستفاده جنسی و... است که نحوه رفتار آنها در حال حاضر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بدین‌شکل، جرم‌شناسان جامعه‌محور، رویکردهای سنتی را که بر اختلافات میان گروه‌ها تأکید می‌ورزند، به نفع بررسی تغییرات درون‌فردی بزهکاری، در ارتباط با دگرگونی در بسیاری از عوامل دیگر، رد می‌کنند. نوجوان برحسب اینکه کدام الگو را آموخته است، الگوی رفتار مطلوب یا مجرمانه را انتخاب می‌کند. در این نظریه رفتار جنایی ارثی نیست و افرادی که آن را نیاموخته‌اند، مرتکب جرم نمی‌شوند، بلکه رفتار جنایی در اثر آموختن و تقابل عمل با دیگران صورت می‌گیرد، فرهنگ حاکم بر نوجوان تأثیرگذار است، لذا نوجوان زمانی مرتکب جرم می‌شود که تعریف‌های مطلوب از نقض قانون بر تعاریف نامطلوب از نقض آن غلبه پیدا کند. در عقاید ساترلند نوجوانان مرتکب جرم می‌شوند و بر ارتکاب آن نیز اصرار دارند، زیرا در تعامل مستمر با گروه‌هایی هستند که فرهنگ غالب آن فرهنگ بزهکاری است و این تعامل مستمر، آنها را به صورتی مستمر از فرهنگ رفتار مطلوب جدا می‌کند. درخصوص مقابله با تکرار جرم بعد از شناسایی علت بروز آن باید معاشرت با گروه‌هایی که فرهنگ غالب بر آنها رفتار مطلوب جامعه است به صورتی مستمر جایگزین معاشرت با گروه‌های مجرمانه شود (Maloku, 2020: 175). نوجوان بزهکار عادتاً همانند سایر بزهکاران برای نخستین‌بار مرتکب جرم می‌شوند و بعد از آشنایی با فرهنگ بزهکاری به نوعی این فرهنگ را می‌پذیرند. این نتیجه معاشرت مستمر با بزهکاران دیگر است؛ به تعبیری می‌شود گفت بزهکاری در این نوجوانان اجتماعی می‌شود و شاهد پایداری تدریجی بزهکاری در نوجوان خواهیم بود و بهترین راه‌حل شاید یافتن جایگزین و جانشین معاشرت با گروه‌هایی که نوجوان در آنجا ارتکاب جرم را فرامی‌گیرد، باشد.

۱-۲. پایایی در مسیر بزهکاری در سایه کیفیت الگوسازی و کنترل اجتماعی

در فرایند پایداری بزهکاری در شخصیت نوجوان، هیچ‌گاه جدایی میان دو عامل الگو قرار دادن بزهکاران و قطع ارتباط با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه با گرایش به ادامه فرایند بزهکاری در نوجوان قابل تصور نیست. در همین حوزه، در ابتدا هیرشی نظریه کنترل اجتماعی را در جهت روشن‌سازی علت ارتکاب افعال مجرمانه بیان کرد. از منظر او، جرم و بزه دستاورد پیوندهای بریده‌شده با جامعه است؛ او اذعان داشت یگانه‌جهتی که موجب رفتار کردن مردم عکس جهت طبیعت اخلاقی خود شده و باعث پیروی آن‌ها از قوانین جامعه می‌شود، وجود پیوندهایی است که آن‌ها با فرد یا مؤسسه‌هایی دارند که هم‌رنگی جماعت را افزایش می‌دهد و زمانی که افراد استحکام پیوندشان قوی نباشد یا به گروه‌هایی بپیوندند که هم‌رنگ با آن‌ها نیستند، آن هنگام است که مطابق تمایلات غیراخلاقی ذاتی خود رفتار می‌کنند و براساس تئوری هیرشی پیوند فرد با جامعه است که اساسی‌ترین متغیر هم‌نوا بودن یا هم‌نوا نبودن فرد است. همچنین از نظر وی پیوند میان والدین و فرزندان بهترین نوع پیشگیری و تقویت آن مهم‌ترین عامل در انتصاب رفتار بزهکارانه است. همچنین این نظریه اذعان دارد که برای کاستن از تمایل به رفتار بزهکارانه و مجرمانه باید همه نوجوانان کنترل شوند. فقدان کنترل شخصی و اجتماعی موجب پیدایش بزهکاری و پایداری جرم می‌شود و هیرشی معتقد است که احتمال بزهکاری هنگامی که این پای‌بندی‌ها، دلبستگی‌ها و تعهدات ضعیف شود، بیشتر است. بدون این پیوندهای اجتماعی، فرد در ارتکاب اعمال جنایت‌کارانه آزاد است و در تمام گروه‌های قومی، مذهبی، نژادی و اجتماعی، افرادی که پیوندشان با جامعه ضعیف است، ممکن است طعمه‌الگوهای رفتاری جرم‌زا شوند (Lilly et al., 2015:133). باید این نکته را از دوره نوجوانی به خاطر داشت که اولین هدف نوجوان در زندگی، پیدا کردن یک مدل^۱ است که این مدل به‌نوعی الگوی رفتاری نوجوان است. علاوه بر این فروپاشی خانواده و کم‌رنگ بودن نقش والدین در تربیت نوجوان می‌تواند عاملی برای پیوستن نوجوانان به باندها باشد و ادعا می‌شود که نوجوانان به دلیل فقدان الگوهای مثبت در خانه، برای محافظت و به‌دست آوردن «احساس تعلق»^۲ به جنایات سازمان‌یافته کشیده می‌شوند (مک‌شین، ۱۴۰۲: ۲۵).

ریافت «یادگیری اجتماعی» که توسط ادوین ساترلند^۳ نیز مطرح شد، بر این اعتقاد استوار شده است که رفتارهای مجرمانه در اثر تماس و هم‌نشینی با الگوهای جنایی آموخته می‌شود، هرچه تماس افراد با چنین محیط‌هایی زودتر آغاز شود، تکرار تماس به دفعات بیشتر باشد (فراوانی معاشرت) و هر

1. Role model

2. Sense of belonging

3. Edvin Sutherland

چه ارتباط نزدیک و عمیق‌تر باشد (عمق معاشرت) یا مدت‌زمان معاشرت طولانی‌تر باشد (استمرار معاشرت)، احتمال اینکه در نهایت فرد بزه‌کار شود، بیشتر است. گابریل تارد نیز یادگیری و تقلید را سبب اصلی ارتکاب بزه می‌داند و به بیان این موضوع می‌پردازد که در راستای ارتکاب اعمال مجرمانه، نوع جرم، شیوه ارتکاب بزه، انتخاب نوع سلاح و...، تقلید نقش انکارناپذیری را ایفا می‌کند؛ طوری که نوجوان در موارد مذکور تلاش دارد تا عیناً جزئیات را مطابق با الگوی رفتاری مقلد خویش منطبق سازد (شیخ‌الاسلامی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۶).

درحقیقت، علاوه بر اینکه امکان دارد فرد همان رفتار مشاهده‌شده را مورد تقلید قرار دهد، گاهی نیز امکان دارد رفتاری عکس آن عمل انجام دهد به طوری که تنبیه والدین و مشاهده شکست والدین بزه‌کار توسط نوجوان، به تقابل منجر شود. گابریل تارد به این نکته اهتمام می‌ورزد و در همین راستا می‌نویسد: «ما به وسیله تقلید است که مرتکب قتل می‌شویم یا دست به ارتکاب قتل نمی‌زنیم» (کسن، ۱۳۹۴: ۹).

۱-۱-۲. دوام بزه‌کاری نوجوانان؛ الگوسازی، تلقین و تقلید

نقش یادگیری در همه صحنه‌های زندگی ما نمایان است. یادگیری نه تنها در آموختن مهارتی خاص، بلکه در رشد هیجانی، تعامل اجتماعی و حتی رشد شخصیت نیز دخالت دارد. در میان خیل رهیافت‌های جرم‌شناختی، از جمله نخستین رهیافت‌هایی که در حیطه روانی و اجتماعی جرم‌شناسی مطرح شده، رهیافت گابریل تارد است که نتایج نظریه خود را تحت عنوان «قوانین تقلید» مطرح و اساس نظریه را بر یادگیری پدیده بزه استوار کرد. نظریه تارد تا جایی پیش رفت که در مخالفت با نظریات مکتب تحقیقی، اصطلاح مجرم حرفه‌ای^۱ را جایگزین مجرم مادرزاد کرد (اتکینسون و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۵۵).

گابریل تارد یادگیری و تقلید را سبب اصلی ارتکاب بزه می‌داند. ولی تقلید رفتار مجرمانه را «شباهت شیوه‌های رفتاری بزه‌کاران یک منطقه مشترک در یک زمان مشترک» تعریف می‌کرد.

گابریل تارد معتقد بود که ارتکاب جرم از راه تقلید و یادگیری آموخته می‌شود و براین اساس سه قانون حاکم بر چگونگی تقلید جرم را به شرح ذیل معرفی نموده است:

۱. قانون اول: اینکه انسان غالباً از کسانی تقلید می‌کند که از نظر فیزیکی به او نزدیک هستند و یا با وی معاشرت دارند. به همین جهت اگر فرد در محیط‌های مجرمانه، فاسد و منحرف زندگی کند یا معاشرت داشته باشد، در نتیجه این معاشرت و قرابت فیزیکی ارتکاب جرم را می‌آموزد (عظیمی، ۱۴۰۰: ۳۶۳).

1. professional criminal

۲. قانون دوم: انسان معمولاً از افراد مافوق خود تقلید می‌کند؛ یعنی اشخاص فرودست از اشخاص فرادست تقلید می‌کنند. در باندهای مجرمانه جرائم باندی و سازمان‌یافته اشخاصی که تازه‌وارد هستند و در سلسله‌مراتب باندی در ذیل قرار دارند از پیش‌کسوتان پیروی می‌کنند و تحت آموزش و ارشاد قرار می‌گیرند و به این وسیله ارتکاب جرم را می‌آموزند.

۳. قانون سوم: پس از معرفی نمونه اول که مورد توجه اکثریت افراد یک جامعه قرار گیرد، شیوه‌های به‌روز ارتکاب اعمال مجرمانه گسترش پیدا کرده که تارد این موضوع را تحت عنوان قانون مُد معرفی کرده است.

رهیافت تارد، همان‌طور که می‌تواند ارتکاب اولین رفتار بزهکارانه را توجیه کند، می‌تواند در تکرار یا عودت و پایداری بزه نیز قابل توجه باشد (لان‌دین، ۱۴۰۰: ۱۹۵).

تارد تأثیر محیط و اطرافیان نوجوان در بزهکاری او را حائز اهمیت خاصی دانسته و معتقد است نوع رفتار، آداب و رسوم در تقلید، نقش مؤثری را ایفا می‌کنند. همچنین او معتقد است بیشتر قاتلان و سارقان افرادی هستند که از دوران طفولیت از خانواده طرد شده و بدون حامی و خودسر بار آمده‌اند و کوچه و خیابان برای آنان محل آموزش بزهکاری است. به نظر تارد، در جامعه‌شناسی همه چیز در روابط بین نوجوانان خلاصه می‌شود؛ لذا اجتماع از گروهی از مردم تشکیل شده است که به تقلید از یکدیگر مشغول هستند.

یادگیری مشاهده‌ای لزوماً نیازمند این است که فرد دیگری را در حین انجام یک فعالیت مشاهده می‌کنیم. بندورا متوجه شد که تقویت بیرونی و محیطی تنها عاملی نیست که بر روی یادگیری و رفتار تأثیر می‌گذارد، بلکه او تقویت درونی را به‌عنوان شکلی از پاداش درونی، مانند احساس افتخار و غرور، رضایت و احساس پیشرفت، توصیف کرد؛ در واقع این احساسات و تقویت‌های درونی هستند که تعیین می‌کنند آنچه مشاهده می‌شود یاد گرفته شود یا خیر. تارد معتقد بود که تمامی رفتارهای انسان در اثر تقلید آموخته می‌شود، جرم هم یک رفتار انسانی است که در جامعه آموخته می‌شود. وی معتقد بود که هیچ انسانی مجرم مادرزاد نیست و این جامعه است که در طول حیات انسان شیوه‌های ارتکاب جرم را به فرد می‌آموزد (نوربها، ۱۳۹۹: ۱۲۰).

بندورا معتقد است که اگر این فرایندهای شناختی به‌درستی واقعیت را منعکس نکنند، موجبات بروز رفتار ناسازگارانه را فراهم می‌آورند. بندورا چند دلیل را برای ایجاد فرایندهای شناختی معیوب^۱ نام

1. raulty convitive processes

می‌برد؛ از جمله اینکه خطای فکری که می‌تواند شواهد ناکافی از اطلاعات حاصل به وجود آورد. در این باره بندورا به یادگیری ناشی از تصوراتی که توسط وسایل ارتباط جمعی منتقل می‌شود، اشاره می‌کند و می‌افزاید: «نوجوانان بزهکار تا حدی تصوراتشان از آن دسته از واقعیت‌های اجتماعی را که هیچ‌گونه تماس مستقیمی با آن‌ها نداشته‌اند را از طریق صحنه‌های تلویزیونی که مملو از شخصیت‌های فاسد و فاقد اصول اخلاقی است، می‌آموزند. این دید تحریف‌آمیز از واقعیت ممکن است به رفتار جنایت‌آمیز منجر شود. برخی نوجوانان نوشتن نامه‌های تهدیدآمیز به معلمان یا حمله و ضرب و جرح دیگران را از صحنه‌های تلویزیونی آموخته‌اند» (فرجاد و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۹).

۲-۱-۲. دوام بزهکاری نوجوانان؛ روند جامعه‌پذیری و خودکنترلی

یکی از انتظارات جامعه از اطرافیان نوجوان و خود وی، درصد جامعه‌پذیری بالا در نوجوانان است و هیچ‌گاه یک جامعه به تنهایی از پس جامعه‌پذیر کردن نوجوانان به تنهایی بر نمی‌آید. به همین دلیل است که نهاد خانواده، مدرسه، دوستان و هر شخصی که نوجوان با آن‌ها در ارتباط است باید در نهادینه کردن ارزش‌ها، اعتقادات و هنجارهای مورد قبول جامعه در نوجوانان تلاش کند تا هم گامی در جهت بالا بردن میزان جامعه‌پذیری در نوجوان بردارد و هم به جامعه در جهت حفظ ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادات کمک کند.

فارغ از وظایف اطرافیان نوجوان، خود او هم با مهار کردن غریزه و گرایش‌های منفی خود در قالب خودکنترلی، می‌تواند تا حد زیادی از گرویدن به جرگه بزهکاران خودداری کند. دستیابی به خودکنترلی، ایجاد حالتی در درون فرد است که او را به انجام وظایفش متمایل می‌کند، بدون آنکه یک عامل خارجی او را در کنترل خود گرفته باشد. غایتی که در خودکنترلی به دنبال آن هستیم، ارائه یک شخصیت سالم با بلوغ فکری رسیده است، که در برابر انواع مشکلات از خود مقاومت نشان می‌دهد و علاوه بر محیط کار در زندگی شخصی خویش نیز خودکنترلی را پیش می‌گیرد و بدین شکل برخورد مسلط می‌شود و البته که این امر از طریق تدارک بستر مناسب در جامعه، نهادینه خواهد شد. این تعاریف حاکی از این موضوع است که خودکنترلی فرایندی اختیاری است که طی آن افراد بدون اجبار، تهدید و تطمیع به وظایف سازمانی خود تعهد نشان می‌دهند و از حداکثر توان خود در راستای تحقق اهداف سازمان استفاده می‌کنند (حسینی قره‌تپه و معرفتی، ۱۳۹۷: ۹).

والتر رکلس^۱ با ارائه تئوری «مهار یا کف نفس»^۲، به عوامل بازدارنده جرم می‌پردازد و معتقد است که در انسان نوعی حائل درونی وجود دارد که به غرایز، خصوصیات روانی و میزان پای‌بندی او برمی‌گردد. این حائل درونی انسان را در مسیر ارتکاب جرم حفظ می‌کند و از نقض هنجارها بازمی‌دارد. رکلس با تأکید بر مهار درونی معتقد است که انواع کشش‌ها به‌سوی رفتار انحرافی وجود دارد که تمام افراد آن را تجربه می‌کنند. تأثیر این تحریک‌ها و کشش‌ها به‌سوی ارتکاب عمل مجرمانه به قدرت مهار درونی فرد بستگی دارد. آمال‌های بدون محدود، فشارهایی را بر فرد وارد می‌کنند که می‌توانند او را به سمت نابهنجاری‌ها سوق دهند، موقعیتی که در آن فشار اجتماعی بر شخص برای دستیابی به آرزوهای فردی افزایش می‌یابد و او را به انحراف از ارزش‌ها تشویق می‌کنند. در این شرایط چیزی باقی نمی‌ماند به جز میل بی‌پایان فردی و کنترل‌ناپذیر اشخاص که بی‌حد و حصر و اشباع‌ناپذیر است (حاجی‌آبادی و قبادیان، ۱۳۹۵: ۱۲۱). در واقع می‌توان گفت که حس خودکنترلی که در هر فردی وجود دارد، می‌تواند نجات‌دهنده یا از بین‌برنده وی باشد؛ به طوری که اگر در تقویت و بالا بردن این حس بکوشد موفق خواهد شد و اگر آن را نادیده بگیرد و تلاشی برای نجات این حس نکند، زمینه نابودی خویش را فراهم می‌سازد. شاید در همه افراد تضعیف این حس به ارتکاب بزه منتج نشود، اما سبب موفقیت شخص هم نخواهد شد.

در همین راستا، اگر نوجوان از میزان خودکنترلی بالایی بهره‌مند باشد، این معنی را در بردارد که روند جامعه‌پذیری در او به شکل مثبتی صورت گرفته است و در معنایی گسترده‌تر خودکنترلی اجتماعی در او نیز شکل می‌گیرد. در واقع مسئله خودکنترلی اجتماعی به دنبال فرایند اجتماعی شدن پدید می‌آید. نظارت‌های اجتماعی بر خود به ابزارها و روش‌هایی اطلاق می‌شود که برای اجبار فرد به انطباق او با انتظارات گروه معین یا کل جامعه، به کار برده می‌شود. به عبارت دیگر کنترل اجتماعی به موضوعاتی که بر رفتار افراد اثر می‌گذارد و آنان را به پیروی از هنجارها و ارزش‌ها وادار می‌کند، اطلاق می‌شود و خودکنترلی اجتماعی بر رفتاری اطلاق می‌شود که کمک می‌کند تا فرد هنجارها و ارزش‌های مثبت جامعه را با ارزش بداند و در صدد باشد تا از رفتارهای هنجارشکن و قانون‌شکن جلوگیری کند. هرگاه خودکنترلی اجتماعی در عمل محقق شود، رفتار فرد با نوع رفتار مورد انتظار هماهنگ و خودکنترلی اجتماعی به صورت رابطه دوطرفه نیز بین افراد اعمال می‌شود، یعنی ما بر رفتار دیگران تأثیر می‌گذاریم

---

1. Walter Reckless

2. inhibition or abstinence theory

و متقابلاً، دیگران نیز بر رفتار ما اثرگذارند (کوئن، ۱۴۰۳: ۱۹۹). خودکنترلی از نوع اجتماع‌محور، به مهارت اعضای جامعه در انطباق خود با هنجارهای موجود در جامعه بستگی دارد و هنجار عبارت از قاعده رفتار یا به زبان دیگر عبارت از نمونه یا معیار ثابت چیزهایی است که در درون یک فرهنگ معین باید وجود داشته باشد. موضوع خودکنترلی اجتماعی در دسته مفاهیمی قرار می‌گیرد که در سلسله رفتارهای سازمانی توجه خاصی به آن شده و اندروا در رهیافت یادگیری اجتماعی، به نقش خودکنترلی اجتماعی اشاره کرد و عقیده خود را این موضوع قرار داده که تا آنجا که آدمی بتواند محیط و فرایندهای شناختی خود را کنترل کند، رفتار خود را نیز می‌تواند کنترل کند و این خودکنترلی اجتماعی به یادگیری اجتماعی نوجوان منتهی می‌شود. مشاهده‌های تحقیقاتی در این زمینه، مؤید این ادعاست که نوجوانان برخوردار از قدرت خودکنترلی اجتماعی، در برقراری ارتباطات انسانی، موفق‌تر از دیگران عمل خواهند کرد (عزیزآبادی فراهانی و ابتهاج، ۱۳۹۱: ۶۷).

خودکنترلی اجتماعی بالا موجب می‌شود تا نوجوان در برابر وسوسه‌های فوری (انتخاب مزایای کوتاه‌مدت و هزینه‌های بلندمدت) مقاومت کند و در پی دستاوردهای طولانی‌مدت (هزینه‌های کوتاه‌مدت و دستاوردهای بلندمدت) باشد. کب کلارک^۲ (۲۰۱۴) معتقد است که خودکنترلی اجتماعی تحت تأثیر ادراک نوجوان و جامعه قرار دارد؛ بدین گونه که اگر نوجوان علت را به عوامل درونی نسبت دهد، خودکنترلی افزایش می‌یابد و اگر به عوامل بیرونی و اجتماعی نسبت دهد، خودکنترلی کاهش می‌یابد. او بر این باور است که اگر چنین رابطه‌ای بین ادراک و خودکنترلی وجود داشته باشد، می‌توان مدعی شد که خودکنترلی اجتماعی واسطه بین ادراک و رخدادهای زندگی از جمله بزهکاری هستند (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸). درنهایت یکی از عناصر اصلی ادراک درونی داشتن، حس کنترلی است که نوجوان بر اعمال خود دارد که در صورت داشتن حس کنترل بالا که هم‌جهت با مفهوم خودکنترلی اجتماعی بالاست، میزان بزهکاری در میان نوجوانان روند نزولی خواهد داشت.

۲-۲. پایایی در مسیر بزهکاری در سایه مراسم بدننامی و معاشرت ترجیحی

جامعه انسانی و روابط اجتماعی براساس نظم اجتماعی و به واسطه هنجارهای اجتماعی اداره و تنظیم می‌شود. انسان‌ها در طول زندگی با نهادها و گروه‌های اجتماعی مختلفی ارتباط دارند؛ از جمله مهم‌ترین آن‌ها، نهاد خانواده، مدرسه، دوستان و همسالان است. دیوید ساترلند با توجه به این نکته و

1. Andrew

2. Cobb Clark

به تاسی از نظریات یادگیری در حوزه روان‌شناسی، نظریه «معاشرت‌های ترجیحی» را بیان کرده و معتقد است که رفتار مجرمانه یک امر ارثی نیست، بلکه امری اکتسابی و آموختنی است (کرمی، ۱۴۰۱: ۱۳۳). درحقیقت او چنین بحثی را به این شکل مطرح می‌کند که هر انسان در شرایط مساعد محیطی، اجتماعی و معاشرتی از خرده‌فرهنگ خاصی تأثیر گرفته و زمینه‌های انحراف در وی به‌وجود می‌آید؛ بدین معنا که در این خرده‌فرهنگ که شرایط فرهنگی و محیطی برای انحراف مناسب است، معاشران و زمینه‌های ارتباطی می‌توانند به تسریع روند انحراف در افراد کمک کنند. جو فرهنگی مساعد برای سرپیچی از ارزش‌ها و هنجارهای حاکم و تن‌دادن به ارزش‌ها و هنجارهایی که در آن یک خرده‌فرهنگ جاری است، معمولاً از طریق دوستان و معاشران یا تحت تأثیر آژانس‌ها و نهادهای دیگر شکل می‌گیرد (رجبی و رضایی، ۱۳۹۸: ۸۲). جوانانی که رفتارهای کج‌روانه‌ی آنان اصولاً باید به حاشیه اغماض جامعه سپرده شود و در غیر این صورت پاسخ‌دهی‌های رسمی نظام عدالت کیفری به ایشان، به ایراد برچسب‌های بدنام‌کننده بر فرد منجر می‌شود که او را از جامعه، بیگانه می‌سازد و هویتی تازه ناشی از انگ اجتماعی وارده را در خودپنداره‌ی فرد ایجاد می‌کند. وارد کردن برچسب با پاسخ رسمی نظام عدالت کیفری به کج‌رو، بدنامی ناشی از آن، تولد هویت تازه و پای‌بند شدن فرد به این هویت از سر ناچاری، مراحل است که طی مراسم بدنامی یا بی‌آبرویی برای فرد اتفاق می‌افتد.

۲-۱. دوام بزهکاری نوجوانان؛ مراسم بدنامی و روند دریافت برچسب‌های منفی

از دیگر نظریاتی که بر نقش عوامل اجتماعی بر بزهکاری نوجوان تأکید دارد، نظریه برچسب‌زنی^۱ است. نظریه برچسب‌زنی نیز علل جرم را در عوامل اجتماعی و به‌طور مشخص در برچسب‌زنی مفاهیم مجرمانه به نوجوان از سوی اطرافیان وی، جست‌وجو می‌کند نه در عوامل فردی و وراثتی. برچسب زدن به نوجوانانی که مورد اتهام واقع شده و یا خطایی را مرتکب شده‌اند، اصلاً به صلاح نبوده و بلکه بیشتر موجب کج‌روی نوجوانان برچسب‌خورده می‌شود. در این نظریه انحراف و اشتباه اول ممکن است به هر دلیلی اتفاق بیفتد، اما انحراف دوم و بعدی‌ها محصول انگ و برچسبی است که جامعه بعد از انحراف اولی به نوجوان می‌زند (صلاحی، ۱۴۰۰: ۱۲۹).

مطابق این نظریه، هنگامی که بر یک شخص برچسب بزهکار بودن زده می‌شود، در نتیجه آن نوجوان بدنام می‌شود، مثلاً ممکن است بر یک نوجوانی برچسب منفی نوجوان بزهکار زده شود آن هم فقط به دلیل آنکه ادعا شده او از یک مغازه کالایی برداشته است و با زدن چنین برچسبی، نام نوجوان در

معرض لکه‌دار شدن قرار می‌گیرد، دیگران نیز نسبت به برچسب او واکنش‌هایی نشان می‌دهند، بدون آنکه ببینند این نوجوان در زندگی واقعی خودش چگونه است، چه رفتارهایی دارد و چه ویژگی‌های مثبتی دارد. حال اگر در طول زمان این برچسب منفی به نوجوان اطلاق شود، ممکن است این برچسب در ضمیر او نهادینه شود و به برچسب جدید خود اعتقاد قلبی پیدا کند و حتی تا جایی پیش رود که هویت خود را تغییر داده و با این برچسب جدید خود را هماهنگ سازد؛ وقتی نوجوانی با برچسب‌های منفی زده شده بر رویش، بدنام می‌شود نه تنها به دنبال برچسب خود و بروز بیشتر رفتارهای بزهکارانه می‌رود، بلکه آرامش روانی خود را در همراهی با نوجوانانی می‌داند که آن‌ها نیز دارای همین برچسب باشند و به معاشرت با آنان تمایل نشان می‌دهند (Rown et al., 2022: 732).

سبک زندگی مجموعه‌ای از رفتارها و الگوهای کنش هر فرد که معطوف به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی است اطلاق می‌شود و در واقع سبک زندگی برابری می‌کند با فرهنگ هر فرد یا هر جامعه. به این نتیجه رسیدیم که کودکان و نوجوانان دارای ۲ انحراف اولیه و ثانویه (بزهکاری) هستند: انحراف اولیه شامل کودکان و نوجوانانی می‌شود که مرتکب انحرافات می‌شوند؛ ولی بزهکار شناخته نمی‌شوند و برچسب بزهکاری نمی‌خورند (کودکان و نوجوانان غیربزهکار در جامعه) و انحرافات ثانویه شامل کودکان و نوجوانانی می‌شود که مرتکب انحرافات می‌شوند و برچسب بزهکاری می‌خورند (کودکان و نوجوانان بزهکار در کانون اصلاح و تربیت).

برچسب زدن به نوجوانانی که مورد اتهام واقع شده و یا خطایی را مرتکب شده‌اند، اصلاً به صلاح نیست و بلکه بیشتر موجب کج‌روی نوجوانان برچسب‌خورده می‌شود. در این نظریه انحراف و اشتباه اول ممکن است به هر دلیلی اتفاق بیفتد، اما انحراف دوم و بعدی‌ها محصول انگ و برچسبی است که جامعه بعد از انحراف اولی به نوجوان می‌زند. این موجب خواهد شد که نوجوان در واکنش به این برچسب، در مراحل ابتدایی حساسیت نشان دهد و به‌صورت انتقام‌جویانه مرتکب عمل مجرمانه شود، اما این فرایند ادامه خواهد یافت تا آنجا که نوجوان همان‌طور که از نظر جامعه و اطرافیان منحرف شناخته می‌شود، خودش نیز در نهایت پس از تکرار پی‌درپی برچسب از سوی جامعه، برچسب «منحرف» را می‌پذیرد و نقش بزهکار را سرلوحه رفتار خویش قرار خواهد داد (ده‌آبادی، ۱۴۰۱: ۱۷۱). اساساً نظریه برچسب‌زنی، بزه را امری عینی و واقعی نمی‌داند، بلکه آن را امری اعتباری و ساخته و پرداخته حاکمان در جهت تثبیت و حفظ حاکمیت خویش می‌داند. عناوین بزهکارانه برچسب‌هایی است که حاکمان براساس هنجارهای خویش وضع و بر افرادی که از این هنجارها تخلف می‌کنند، تحمیل

می‌کند. این امر موجب شکل‌گیری هویت جدید و شخصیت مجرمانه می‌شود و باعث خواهد شد که نوجوان را همواره به طرف بزهکاری سوق دهد.

۲-۲-۲. دوام بزهکاری نوجوانان؛ کیفیت معاشرت‌های ترجیحی و تشکیل خرده‌فرهنگ بزهکاری مطالعات و رهیافت‌های جرم‌شناختی نشان می‌دهد که غالب نوجوانان بزهکار در محیط‌های نامساعد اجتماعی و خانوادگی رشد می‌یابند و علاوه بر محرومیت از آموزش و فراگیری شیوه‌های جامعه‌پذیری در چنین محیط‌هایی، از خرده‌فرهنگ‌های بزهکاری^۱ نیز متأثر هستند و قواعد و اصول زندگی بزهکارانه را می‌آموزند. از این رو رهیافت‌های تازه در علم جرم‌شناختی، خواستار مداخله در فرایند رشد و جامعه‌پذیری آن دسته از نوجوانانی است که در محیط‌های نامناسب خانوادگی و محلی قرار گرفته‌اند. مسئله بهره‌گیری پیشگیری زودرس، پیش از آنکه نوجوان خود را یک بزهکار بشناسد و از ریشه‌گرفتن عادات مجرمانه در خود جلوگیری نماید، از وضعیت رها ساختن کودک در محیط‌های جرم‌زا و انتظار برای رسیدن وی به مسئولیت کیفری و ورود به سیستم دادرسی کیفری اثرگذارتر است (ولی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۴۵).

ساترلند در این نظریه به بیان این نکته می‌پردازد که هر فردی در شرایط مساعد محیطی، اجتماعی و معاشرتی از خرده‌فرهنگ^۲ خاصی تأثیر گرفته و زمینه‌های انحراف در او شروع به پیدایش می‌کند؛ یعنی در این خرده‌فرهنگ که شرایط فرهنگی و محیطی برای انحراف مناسب است، همراهان و زمینه ارتباط و معاشرت می‌تواند به روند منحرف‌شدن افراد کمک کند. فضای فرهنگی مساعد برای تخطی از ارزش‌ها و هنجارهای حاکم و تن دادن به ارزش‌ها و هنجارهایی که در آن خرده‌فرهنگ جاری است، معمولاً از طریق دوستان و معاشران یا تحت تأثیر آژانس‌ها و نهادهای دیگر شکل می‌گیرد (هاشم‌لو، ۱۴۰۱: ۶).

جامعه‌های مدرن امروزی از خرده‌فرهنگ‌های متفاوت و خاصی به وجود آمده‌اند که هر کدام هنجارهای خاص خود را دارند و ممکن است هنجارهای خارج از خرده‌فرهنگ خود را کج‌رفتاری تلقی کنند. کوهن^۳، ماتزا^۴ و فلدمن^۵ بر این باورند که دقت در خرده‌فرهنگ‌ها در تبیین کج‌رفتاری‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است. در نظر آلبرت کوهن (1995) پسران نوجوان در موقعیت‌هایی مرتکب برخی

1. delinquent subcultures
2. sub-culture
3. Cohen
4. Matza
5. Feldman

از کج رفتاری‌هایی می‌شوند که در آن صرفاً به دنبال کسب منافع مادی نیستند. او بعضی از رفتارهای انحرافی نوجوانان را همانند خشونت‌های فیزیکی - رفتاری می‌داند که نوجوانان صرفاً به منظور کسب لذت‌های شخصی مرتکب می‌شوند و این نوع رفتار توسط الگوهای خرده‌فرهنگی آنان، به عنوان رفتار درست ارزیابی می‌شود. ماتزا (1964) نیز بر این باور است که نوجوانان طبقه پایین جامعه نه از فرهنگ مسلط تبعیت می‌کنند و نه آن را رد می‌نمایند، بلکه آن‌ها به علت یک دسته از رویدادهایی که تحت آن شرایط پایین آمدن شئون آن‌ها را ممکن می‌سازد، تقلید اخلاقی به نظم قانونی را خنثی می‌سازند و یک نوع ساخت‌های زبانی را می‌آموزند که آن ساخت‌ها، آن‌ها را قادر می‌سازند تا رفتار بزهکارانه را توجیه کنند و در نتیجه این فرایندها، قوانین اخلاقی و حقوقی مورد انکار نوجوانان قرار می‌گیرد؛ ارزش‌هایی که این گروه از نوجوانان توسعه می‌دهند، آن‌ها را قادر می‌سازد تا بدون آنکه احساس گناه کنند، از چارچوب اخلاق و قانونی خود خارج شوند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۳).

بنا بر آنچه بیان شد ساترلند در نظریه هم‌نشینی افتراقی (1939) با ارائه این رهیافت مدعی شد که رفتارهای انحرافی به دنبال «معاشرت‌های ترجیحی»، یعنی برقراری روابط اجتماعی با دسته خاصی از مردم (مانند بزهکاران) آموخته می‌شود و برای آنکه یک فرد، جنایت‌کار تلقی شود، باید ابتدا یاد بگیرد که چگونه می‌توان یک جنایت را انجام داد. در معنایی دیگر این رهیافت بر این پیش‌فرض استوار شده که رفتار انحرافی، موروثی و ذاتی نبوده و به همان روشی یاد گرفته می‌شود که هر رفتار دیگری آموخته می‌شود. ساترلند در این رهیافت تلاش کرده تا این موضوع را بیان کند که جنایت و انحراف از طریق انتقال فرهنگی در گروه‌های اجتماعی و محیط اجتماعی آلوده به فساد یاد گرفته شده (ستوان و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۴) و مشخصاتی چون مکرر و غالب بودن مطالب تشویقی درباره بزهکاری و قانون‌شکنی از سوی نزدیکان فرد به پذیرش بزهکاری منجر می‌گردد (ضیائی‌فرد، ۱۳۹۰: ۱۰)؛ همچنین گروه همسالان بزهکار اغلب به روش‌های توجیهی نسبت به زیر پانهادن قوانین و اعتقادات سنتی جامعه تجهیز هستند؛ توجیهاتی مانند کارهایی که مردم بزه می‌دانند به کسی آسیب نمی‌رساند، نیروهای انتظامی به همه بدگمان‌اند و ... پذیرش راحت‌تر اقدام بزهکارانه را توسط نوجوان هموار می‌سازد و در نتیجه ما شاهد این هستیم که بزهکاری نهادینه شده در وجود نوجوانان ماندگار شده و به پایدار شدن بزهکاری می‌انجامد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش با ترکیب نظریات کلاسیک و ارائه مدلی نوین برای تبیین پایداری بزهکاری، هم در بُعد نظری (با پرکردن خلأ مطالعاتی در زمینه انتقال از بزه‌دیدگی به بزهکاری) و هم در بُعد کاربردی (با پیشنهاد راهکارهای پیشگیرانه زودرس)، گامی فراتر از پژوهش‌های پیشین برداشته است. یافته‌های آن می‌تواند مبنایی برای سیاست‌گذاری‌های کیفی و اجتماعی در حوزه کودکان و نوجوانان باشد.

راه عوامل اجتماعی و نوجوانان تا حدود زیادی با هم مشترک است؛ به این معنا که در تمام مراحل زندگی یک نوجوان، می‌توان اثرگذاری عوامل اجتماعی را به صورت کم‌رنگ و پررنگ مشاهده کرد. هیچ نوجوانی نمی‌تواند ادعا کند که کوچک‌ترین ارتباطی با جامعه خود ندارد و هیچ تأثیری از آن‌ها نگرفته است. مؤلفه‌های اثرگذاری بزهکاری والدین، شرایط اقتصادی، کیفیت جامعه‌پذیری، میزان خودکنترلی، هم‌نشینی نوجوان، پیشگیری از تثبیت بزهکاری از منظر شرایط عینی و ذهنی می‌توانند در گرایش نوجوانان به بزهکاری نقش داشته باشند.

در پاسخ به سؤال مطروحه در ابتدا با توجه به یافته‌ها، طبق نظریه معاشرت‌های ترجیحی و دلبستگی، «حس تعلق» یکی از عواملی است که نوجوان را به سمت بزهکاری سوق می‌دهد. منظور از تعلق و دلبستگی این است که فرد از افرادی که نزدیک او هستند پیروی می‌کند. والدین بزهکار یا هم‌نشینان خطاکار، سبب گرایش نوجوان به بزهکاری می‌شوند (اسکندری چراتی، ۱۳۹۶: ۱۸۵)، چون بزهکاری نیز مانند سایر رفتارها آموخته می‌شود و می‌تواند باعث افزایش اشتیاق نوجوان به ارتکاب آن شود. حتی گاهی می‌توان مشاهده کرد که نوجوان سعی می‌کند تا جزئیات رفتارهای بزهکاران اطراف خود از جمله نوع بزه، نحوه ارتکاب بزه، نحوه انتخاب قربانی و... را عیناً اجرا کند و با توجه به مؤلفه‌های نظریه کنترل اجتماعی میزان نظارت والدین بر فرزندان، تعهدهای خانوادگی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی و تعهدهای آموزشگاهی، یاددهی هنجارها و ارزش‌های اجتماعی همگی نکاتی هستند که از جانب خانواده به نوجوان منتقل و رعایت تمامی نکات سبب جامعه‌پذیری مثبت نوجوان می‌شود که در نهایت به پیدایش خودکنترلی بالا منجر می‌شود و با رفتار بزهکارانه جوانان رابطه‌ای معنادار و معکوس دارند. از طرف دیگر هرچه پیوند فرد با خانواده کم‌تر باشد، رعایت هنجارهای اجتماعی ضروری نباشد، جامعه‌پذیری نوجوان به صورت منفی انجام شده باشد (هنجارهایی متفاوت از جامعه به نوجوان آموزش داده شود)، گرایش او به دوستان و همسالان منحرف و بزهکاری افزایش خواهد یافت که این به معنای کاهش میزان خودکنترلی در نوجوان است که در نتیجه برچسب بزهکاری به

نوجوان می‌خورد و نوجوانی که خود را به‌عنوان بزه‌کار در جامعه شناخته است، تلاشی در جهت کندن این برجسب نمی‌کند و همین شیوه را سرلوحه خود قرار می‌دهد.

نوآوری عملی این پژوهش، پیشنهاد مداخلات روانی - اجتماعی در مراحل اولیه آسیب‌دیدگی کودکان (مانند برنامه‌های خانواده‌درمانی و مشاوره مدرسه‌محور) است که از تثبیت بزهکاری جلوگیری می‌کند. این راهکارها مبتنی بر یافته‌های نظریات رشد‌مدار و کنترل اجتماعی است.

همچنین مقاله با معرفی مدلی سه‌مرحله‌ای شامل:

- آسیب‌پذیری اولیه (کودکی پرتش)،

- تقویت کج‌روی (از طریق معاشرت‌های ترجیحی و برجسب‌زنی)،

- تثبیت هویت بزهکارانه (با کاهش خودکنترلی و جامعه‌پذیری)،

- فرایند تبدیل کودک قربانی به بزهکار پایدار را نظام‌مند می‌کند.

- با مقایسه تطبیقی نظریه‌های غربی (مانند ساترلند) با شرایط بومی جوامع در حال توسعه (مانند تأثیر فقر فرهنگی - اقتصادی بر بزهکاری)، چارچوبی بومی‌سازی‌شده برای تحلیل علل بزهکاری ارائه می‌شود.

پیشنهادهای این پژوهش با توجه به یافته‌ها بدین شرح است که:

- ایجاد سامانه‌ای برخط مشاوره‌ای با دسترسی آسان برای نوجوانان که خدمات روان‌شناسی، مشاوره تحصیلی و مهارت‌های زندگی را به‌صورت رایگان یا کم‌هزینه ارائه دهد.

- با توجه به تأکید بر آموزش مهارت‌های زندگی، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های ساختاریافته‌ای برای تقویت هوش هیجانی، تاب‌آوری و حل تعارض در نوجوانان از طریق سیستم آموزشی اجرا شود. این برنامه‌ها می‌توانند مشابه مدل «Roots of Empathy» در کانادا باشند که به کاهش خشونت و افزایش همدلی کمک می‌کند.

- ایجاد «مراکز حمایتی نوجوانان» در محله‌های پرخطر با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و نهادهای دولتی که به صورت فعال در محیط‌های اجتماعی با نوجوانان ارتباط برقرار می‌کنند و خدمات راهنمایی و پیشگیری ارائه می‌دهند.

- با توجه به تأثیر هم‌نشینی نابسامان بر کاهش خودکنترلی نوجوانان، می‌توان از فناوری شبیه‌سازی موقعیت‌های پرخطر و آموزش روش‌های مقابله‌ای استفاده کرد.

منابع

۱. آشوری، محمد و عظیم‌زاده، شادی (۱۳۹۲)، «جایگاه پرونده شخصیت در فرایند پیشگیری از پایدار شدن بزهکاری جوانان»، فصلنامه حقوق، ۱، ۱۹۵-۲۱۳.
۲. اتکینسون، ریتا و همکاران (۱۴۰۰)، زمینه روان‌شناسی هیلگارد، ترجمه رضا زمانی و همکاران، تهران: رشد.
۳. اسکندری چراتی، آذر (۱۳۹۶)، «بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر بزهکاری نوجوانان (مطالعه موردی نوجوان پسر ۱۳ تا ۱۹ سال شهر آزادشهر)»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ۳۳، ۱۸۵-۲۰۶.
۴. بهرمند، میثم (۱۳۹۸)، «رابطه اختلالات روانی با بزهکاری و ارتکاب جرم»، فصلنامه بین‌المللی قانون یار، ۳(۱۰)، ۲۰۳-۲۳۸.
۵. بیرامی، منصور و همکاران (۱۳۹۷)، «برازش علی - ساختاری بزهکاری با اسناد خطا و اجبار والدینی با واسطه خودکنترلی»، پژوهش‌های نوین روان‌شناختی، ۱۳، ۲۳-۴۷.
۶. ترکارانی، مجتبی، روشن‌پور، امین و مرادی‌نژاد، الهام (۱۴۰۰)، «زیست بزهکارانه: مطالعه کیفی زمینه‌های شکل‌گیری بزهکاری در نوجوانان محلات کم‌برخوردار شهر خرم‌آباد»، پژوهش‌نامه مددکاری اجتماعی، ۲۵(۷)، ۱۷۸-۱۳۳.
۷. حاجی‌آبادی، محمدعلی و قبادیان، علی (۱۳۹۵)، «الگوی کنترل درونی اخلاق محور در سیاست‌گذاری جنایی»، اسلام و مطالعات اجتماعی، ۴(۳)، ۹۷-۱۳۱.
۸. حمید، کامل، موسوی، سیدمحمد، داورانی، مریم و ستوده، آزاده (۱۳۹۹)، «نقش و جایگاه وراثت در ژنتیک در زیست‌شناسی جنایی در ارتکاب جرم از منظر جرم‌شناسی نوین و آموزه‌های دینی»، پژوهش‌های حقوقی قانون‌یار، ۱۳(۴)، ۳۳۲-۲۸۳.
۹. خسروشاهی، قدرت‌الله و منصوری، حیدر (۱۳۸۹)، «پیشگیری زودرس از بزهکاری با رویکرد خانواده‌مدار»، مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۶(۵)، ۷-۲۶.
۱۰. دادستان، پریخ (۱۴۰۱)، روان‌شناسی مرضی تحولی، تهران: سمت.
۱۱. دورکیم، امیل (۱۳۹۸)، قواعد روش جامعه‌شناسی، ترجمه محمدعلی کاردان، تهران: نشر دانشگاه تهران.

۱۲. ده‌آبادی، احمد (۱۴۰۱)، جرائم علیه اشخاص، ویرایش سوم، تهران: میزان.
۱۳. رجبی‌پور، محمود (۱۳۹۱)، مبانی پیشگیری اجتماعی رشدمدار از بزهکاری اطفال و نوجوانان، تهران: میزان.
۱۴. روستائی، مهرانگیز و عبدالله‌زاده وافی، مهدی (۱۴۰۰)، «سیاست جنایی افتراقی درقبال اختلال روانی بزه‌دیده در مقایسه با اختلال روانی بزهکار؛ ضرورت و چالش‌ها»، حقوق پزشکی، ۱۵(۵۶)، ۱-۱۲.
۱۵. ساراسون، اروین‌جی و آساراسون، باربار (۱۳۹۳)، روان‌شناسی مرضی، ترجمه بهمن نجاریان و همکاران، تهران: رشد.
۱۶. ستوان، صادق، دهدار، مجتبی، ایرندگان، عبدالغفور، بلوچی، رضا و بزرگ‌زاده، محمدسعید (۱۳۹۶)، «بررسی جامعه‌شناختی ارتباط با دوستان بزهکار و گرایش نوجوانان به سرقت»، آفاق علوم انسانی، ۱۱(۱)، ۶۱-۷۵.
۱۷. شامبیاتی، هوشنگ (۱۴۰۲)، بزهکاری اطفال و نوجوانان، تهران: مجد.
۱۸. شفیعی، محمدسعید و شفیعی، شیرین (۱۳۹۵)، «بررسی آسیب‌شناسانه و پیشگیرانه بزهکاری در سنین نوجوانی»، تهران: دومین کنفرانس ملی چارسوی علوم انسانی، ۱-۱۲.
۱۹. شیخ‌الاسلامی، گلاویژ، آشوری، محمد، مهرا، نسرين و مهدوی‌ثابت، محمدعلی (۱۴۰۲)، «تبیین جرم‌شناختی تأثیر تجربه‌های زیسته بر تقویت کشش‌های مجرمانه در فضای سایبر مورد مطالعه: زندان تهران بزرگ (فشافویه)»، مطالعات حقوقی فضای مجازی، ۲(۱)، ۱۸-۴۰.
۲۰. شیخ‌الاسلامی، گلاویژ، آشوری، محمد، مهرا، نسرين و مهدوی‌ثابت، محمدعلی (۱۴۰۱)، «چطور مجرم می‌شوند؟ (تبیین سیرگذار مجرمانه در پرتو جرم‌شناسی‌های رشدنگر و تلفیقی)»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۰(۱۹)، ۴۵-۹۷.
۲۱. صلاحی، جاوید (۱۴۰۰)، کلیات جرم‌شناسی و تئوری‌های جدید، ویرایش چهارم، تهران: مجد.
۲۲. عظیمی، سیروس (۱۴۰۰)، اصول روان‌شناسی عمومی، ویرایش بیستم، تهران: صفار.
۲۳. قهرمانی افشار، نیوشا، خسروشاهی، قدرت‌الله و شادمانفر، محمدرضا (۱۳۹۸)، «پیشگیری زودرس در سیاست جنایی ایران با نگرشی بر تعالیم فقهی»، فصلنامه علمی فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۲(۱۳)، ۱۱۷-۱۳۲.

۲۴. کرمی، علیرضا (۱۴۰۱)، «تحلیلی بر بزهکاری اطفال و نوجوانان در پرتو نظریه معاشرت ترجیحی و تعامل نمادین»، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۲۵(۵)، ۱۳۳-۱۴۶.
۲۵. کرین، ویلیام (۱۴۰۲)، نظریه رشد، ترجمه غلامرضا خویی، ویرایش ششم، تهران: رشد.
۲۶. کسن، موریس (۱۳۹۴)، اصول جرم‌شناسی، ترجمه میرروح‌الله صدیق، ویرایش سوم، تهران: دادگستر.
۲۷. کشاورز، مصطفی، میرزایی، سروناز و محمدجانی، اسمعیل (۱۳۹۷)، «بلوغ و بحران هویت در دوران نوجوانی و نقش آن در دوست‌یابی»، تهران: اولین همایش ملی هویت کودکان ایران اسلامی در دوره پیش دبستانی، ۱-۱۳.
۲۸. کوئن، بروس (۱۴۰۳)، درآمدی بر جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، ویرایش سی و پنجم، تهران: توتیا.
۲۹. لاندین، رابرت ویلیام (۱۴۰۰)، نظریه‌ها و نظام‌های روان‌شناسی، ترجمه یحیی سیدمحمدی، ویرایش شانزدهم، تهران: ویرایش.
۳۰. لرستانی، شهرام، روایی، اکبر و قاسمی، مسعود (۱۴۰۱)، «مطالعه تأثیر نظریات کنترل اجتماعی و خودکنترلی (نظریه عمومی جرم) در زندان‌های مرکزی کرمانشاه و اوین تهران»، فقه و جزای تطبیقی، ۱(۲)، ۱۷-۲۴.
۳۱. محسنی، فرید (۱۳۹۳)، «دستاوردهای نظری و عملی جرم‌شناسی رشدمدار»، دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۶۶(۲۲)، ۱۴۵-۱۶۸.
۳۲. محمدی اصل، عباس (۱۳۸۵)، بزهکاری نوجوانان و نظریه‌های انحراف اجتماعی، تهران: علم.
۳۳. مشفق‌نیا، رسول (۱۳۹۷)، نقش عوامل زیستی و ژنتیک در ارتکاب جرم و مسئولیت کیفری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه بین‌المللی امام‌خمینی (ره).
۳۴. معظمی، شهلا و مهدوی، محمود (۱۳۸۸)، «اختلال درکارکرد رشدی خانواده و بزهکاری اطفال و نوجوانان»، تحقیقات زنان، ۳(۱)، ۸۵-۱۱۱.
۳۵. معین، محمد (۱۳۸۴)، فرهنگ معین (یک‌جلدی فارسی)، تهران: زرین.
۳۶. مک‌شین، ماری‌لین دی و پی‌ویلیامز، فرانک (۱۴۰۲)، نظریه‌های جرم‌شناسی، ترجمه حمیدرضا ملک‌محمدی، تهران: میزان.

۳۷. مهدوی، محمود و اختری، نیکزاد (۱۳۹۱)، «خانواده، کنترل اجتماعی و پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان»، مطالعات پیشگیری از جرم، ۲۵(۷)، ۹۵-۱۱۴.
۳۸. نجف‌زاده نخجوانلو، اسماعیل (۱۳۹۹)، «تبیین علل کج‌رفتاری و انحرافات اجتماعی براساس نظریه‌ها»، تهران: دومین کنفرانس روان‌شناسی، علوم تربیتی و مشاوره، ۱-۸.
۳۹. نوربها، رضا (۱۳۹۹)، زمینه جرم‌شناسی، تهران: گنج دانش.
۴۰. ولی‌زاده، محمود، عباسی، اصغر و اسماعیلی، مهدی (۱۴۰۲)، «مطالعه تطبیقی پلیس ویژه کودکان و نوجوانان در حقوق کیفری ایران و انگلستان»، پژوهش‌های حقوقی، ۵۴(۲۲)، ۲۳۳-۲۵۹.

References

1. Ayub, A., & Adegboyega, K. (2022), "Human development in nigeria:A mirage by youth alienation caleb", *International journal development studies*,5,133-150.
2. Bynum, J., & Thompson, W.E. (2016), "Uvenile delinquency", thenthed. *Boston:rowman&littlefield publishers*.
3. Lilly, J., & Robbert, R., Fransic, T., Cullen, R., Ball, A. (2015), *Criminological theory:context and consequences*, fifth Ed.UK: sage publication.
4. Maloku, A. (2020), "Theory of differential association", *Academic journal of interdisciplinary studies*,9, 170-178.
5. Wood, J., & Emma, A. (2010), "street gang theory research,where are now where we go from here?", UK:*journal of aggression and behavior*,15,34,103-115.
6. Xiang, X., & Ganhao, L. G. (2024), "self-control and problem behaviors in chinese adolescents:long itudinal study in post pandemic era", *Current Psychology*,43,1-13.
7. Zacharg, R.R., & Cauffman, E. (2022), "Labeling effects initial juvenile justice system processing decision youth interpersonal ties", *Criminology*,61,731-757.